

OPLEIDING SOCIAAL WERK

Sociaal-Cultureel Werk

Radicaal sociaal werk in Kaapstad

Werken aan structurele verandering in Philippi High School

Scriptie van

Floris BOMBEKE

tot het behalen van

het diploma Bachelor Sociaal Werk

Academiejaar 2014-2015

Woord vooraf

Het schrijven van dit eindwerk betekent voor mij het afronden van de opleiding sociaal (cultureel) werk. Ik kijk terug op een interessante periode die mij zowel op theoretisch niveau als in de praktijk veel inzichten heeft gegeven. Al vanaf het begin van de opleiding was ik geïntrigeerd door het maatschappijkritische aspect van sociaal werk. Ik koos voor deze opleiding omdat ik ervan droomde om de samenleving te veranderen. Ik ben dan ook blij dat deze scriptie zich op het structurele niveau afspeelt. Afgelopen jaar besloot ik mijn derdejaarsstage te doen in Kaapstad, Zuid-Afrika. Een ervaring die mij op verschillende vlakken veel heeft bijgebracht. Het heeft me nog meer doen beseffen hoe ongelijk de wereld is waarin we leven, hoe mensen onderdrukt worden en hoe tegenstellingen in een vrij land blijven bestaan. En toch is er hoop, hoop op een betere toekomst met minder ongelijkheid. Die hoop wordt gecreëerd door duizenden activisten in heel Zuid-Afrika. Mensen die zich dagelijks inzetten tegen onrecht en er hun levensdoel van maken dit te bestrijden. Onder die activisten bevinden zich de scholieren van Philippi High School. Jonge mensen die, in moeilijke omstandigheden, het verzet aanvoeren. Jonge mensen voor wie ik respect leerde krijgen.

Mijn eerste woord van dank gaat naar deze scholieren. Zij waren mijn grootste inspiratiebron tijdens het schrijven van deze scriptie. Dankzij hen heb ik een beeld gekregen van wat radicaal sociaal werk in de praktijk kan betekenen. Daarnaast zou ik nog een aantal mensen willen bedanken. In de eerste plaats de collega's van ILRIG voor de vele interessante gesprekken en vooral de jongerenwerker Anele Selekwana om mij te ondersteunen tijdens mijn stage. Scriptiebegeleider Steven Debbaut wil ik bedanken voor het kritisch nalezen van mijn werk. Mijn ouders steunden mij doorheen het schrijfproces en hielpen bij het nalezen. Als laatste gaat een woordje van dank uit naar mijn vriendin Liesbeth voor het doorsturen van bronnen uit België en de leuke Skype-gesprekken.

Dankjewel!

Floris Bombeke

Kaapstad, 20 mei 2015.

Inhoudsopgave

<i>Inleiding</i>	1
1. <i>ILRIG</i>	3
1.1 Algemeen	3
1.2 Community House	3
1.3 Fondsen	4
1.4 Werkveld, doelstellingen en strategie	4
1.4.1 Werkveld	4
1.4.2 Doelstellingen.....	5
1.4.3 Strategie.....	5
1.5 Afterschool program	6
1.5.1 Algemeen	6
1.5.2 Alexander Sinton High School.....	7
1.5.3 Philippi High School.....	8
2. <i>Context: het neoliberalisme</i>	9
2.1 Wat is het neoliberalisme?	9
2.1.1 Historiek en kenmerken	9
2.1.2 Gevolgen voor het sociaal werk	10
2.2 Neoliberalisme in Zuid-Afrika	11
2.2.1 Reconstruction and Development Program (RDP)	11
2.2.2 Growth Employment and Redistribution Strategy (GEAR)	12
2.2.3 Gevolgen voor het onderwijssysteem.....	13
2.3 Besluit	14
3. <i>Structureel sociaal werk</i>	16
3.1 Internationale definitie sociaal werk:	16
3.2 Verschillende visies op structureel sociaal werk	17
3.2.1 De socialistische/collectivistische visie	17
3.2.2 Radicaal sociaal werk	17
3.2.3 Kritisch sociaal werk.....	19
3.2.4 Het verschil tussen radicaal en kritisch sociaal werk	20
4. <i>Handelingskaders voor radicaal sociaal werk</i>	21
4.1 De praktijk van het sociaal werk (Bailey & Brake)	22
4.1.1 Collectieve actie.....	22
4.1.2 Individuele praktijk	23

4.2. Pedagogie van de onderdrukten (Freire)	24
4.2.1 Algemeen	24
4.2.2 Politieke actie als pedagogische actie	25
5. Radicaal sociaal werk in de praktijk	26
5.1 De context: Philippi High School	26
5.1.1 De start van de campagne	26
5.1.2 De volgende acties.....	28
5.1.3 De toekomst	30
5.2 Synthese van het radicaal sociaal werk	31
5.2.1 Bailey & Brake versus de praktijk.....	31
5.2.2 Freire versus de praktijk	35
5.3 Besluit	36
6. Transfer naar Vlaanderen	38
7. Conclusie	41
Literatuurlijst	43

Inleiding

Meer dan twintig jaar na het afschaffen van apartheid wordt Zuid-Afrika gezien als het meest ongelijke land ter wereld. Een land waar geen verschil bestaat tussen mensen op basis van ras of afkomst, is voor vele Zuid-Afrikanen nog steeds een droom.

Die ongelijkheid weerspiegelt zich ook in het onderwijs waar jonge mensen geen toegang hebben tot basisvoorzieningen en het verschil met rijkere scholen immens is. Deze ongelijkheid zorgt ervoor dat een zwarte meerderheid al op jonge leeftijd op school een achterstand opbouwt. In een neoliberale samenleving, die weinig kansen geeft aan de zwakkeren, leidt deze achterstand vaak tot werkloosheid, armoede en criminaliteit. Mijn stageorganisatie (ILRIG) bekritiseert het huidige beleid van de overheid. Door middel van onderzoek en educatie willen ze van onderuit nieuwe bewegingen ondersteunen. Deze nieuwe bewegingen werken collectief aan structurele verandering in de samenleving. Via een afterschool program maakt ILRIG jongeren bewust van de oorzaken van ongelijkheid en bespreken ze welke verandering er mogelijk is. Eén van de scholen waar het afterschool program wordt gegeven is Philippi High School. In deze school krijgen leerlingen les in containers en hebben ze geen toegang tot basisvoorzieningen. De scholieren verzetten zich hier tegen. Toen ik hoorde over Philippi High School, de school met mijn eigen ogen zag en de scholieren ontmoette, wist ik dat mijn scriptie hierover zou gaan. Ik wilde weten welke positie het sociaal werk kan innemen in het proces van structurele verandering van een uitgesloten doelgroep.

In de opleiding leerden we dat een belangrijke taak van het sociaal werk, en het sociaal cultureel werk in het bijzonder, de maatschappelijke activeringsfunctie is. Binnen het decreet betreffende het sociaal-cultureel volwassenenwerk van 4 april 2003 (gecteerd in Socius, 2010, p. 54) wordt dit omschreven als: "de functie die gericht is op het organiseren, stimuleren en begeleiden van vormen van maatschappelijk engagement en sociale actie." Deze functie heeft zijn oorsprong in de radicale en kritische stromingen van het sociaal werk. De prominente visie in deze stromingen is dat niet het individu maar de samenleving de hoofdverantwoordelijkheid draagt van sociale problemen waaronder sociaaleconomische ongelijkheid.

Mijn probleemstelling luidt dan ook als volgt: "Hoe kan ILRIG via het gedachtegoed van radicaal sociaal werk inzetten op structurele verandering in Philippi High School?"

Om hierop een antwoord te formuleren ben ik als volgt aan de slag gegaan: In hoofdstuk 1 beschrijf ik bondig mijn stageorganisatie. Ik bespreek ook het afterschool program dat wordt gegeven in de twee scholen: Alexander Sinton en Philippi. Hierna vervolg ik met hoofdstuk 2 rond neoliberalisme. Ik schets de algemene historiek, de kenmerken en de gevolgen voor het sociaal werk. Vervolgens leg ik de focus in hoofdstuk 2 op wat neoliberalisme betekent in de Zuid-Afrikaanse context en specifiek de gevolgen voor het onderwijs. Hiermee wil ik verklaren waarom er nood is aan meer aandacht voor structureel sociaal werk. Hoofdstuk 3 behandelt een literatuuronderzoek over verschillende visies binnen het sociaal werk die structurele verandering centraal stellen. Hieruit kies ik het radicaal sociaal werk met de handelingskaders van Bailey & Brake en Freire die ik verder uitwerk in hoofdstuk 4. In hoofdstuk 5 omschrijf ik de situatie waar Philippi High School zich in bevindt en bespreek ik de campagne die wordt gevoerd. Dan koppel ik de eerder besproken handelingskaders van hoofdstuk 4 aan de praktijk. Dit gedeelte is de essentie van mijn scriptie. Ik sluit af met hoofdstuk 6 waar ik een vergelijking maak met de Vlaamse context.

1. ILRIG

1.1 Algemeen

ILRIG (International Labour Research and Information Group), vertaald Internationaal Instituut voor Arbeidsonderzoek en Informatie, is een ngo ontstaan in 1983. Sinds 2003 is ILRIG een onafhankelijke Trust. Het heeft een bestuursraad waarin twaalf leden zetelen. Er werken dertien mensen voor ILRIG waarvan twaalf in Kaapstad en één persoon in Johannesburg. Gentle (persoonlijke communicatie, 12 maart 2015) duidt aan dat het kantoor in Johannesburg in 2014 werd opgericht om de arbeiders in de provincies North West, Gauteng en Northern Free State beter op te volgen. Aan het hoofd van de organisatie staat de directeur, Leonard Gentle.

De oprichting van ILRIG gebeurde in 1983 tijdens gesprekken tussen verschillende vakbonden. Tijdens deze gesprekken werd onder andere ook COSATU, Congress of South African Trade Unions, gesticht. ILRIG, COSATU en andere vakbonden en sociale bewegingen zorgden samen voor de start van een massabeweging die streed tegen het systeem van apartheid. Een groep van progressieve academici, verbonden aan de afdeling sociologie van de universiteit van Kaapstad, richtte ILRIG op. De oprichters gebruikten populaire educatiemethoden om boekjes en ander materiaal te produceren, dat gebruikt kon worden door arbeiders en activisten, om alle vakbonden een gedeelde stem te geven. Centraal in de visie van ILRIG stond dat de problematiek van arbeiders in Zuid-Afrika in een wereldwijd perspectief werd bekeken zowel naar de arbeidersstrijd als naar het opkomen voor hun rechten. (ILRIG, 2009)

In 2002 besloot ILRIG om zijn educatieprogramma te versterken door het oprichten van een jaarlijkse 'Globalisation School'. Dit is een zesdaags evenement waar activisten van heel zuidelijk Afrika naartoe komen. In 2003 werd ILRIG onafhankelijk van de universiteit van Kaapstad en werd zelf verantwoordelijk voor fondsenwerving en beheer van middelen. Sinds 2003 werd beslist om zowel te focussen op de arbeidersbeweging als op nieuwe sociale bewegingen. ILRIG probeert de samenwerking tussen beiden te versterken om zo gezamenlijk alternatieven te ontwikkelen voor globalisering. (ILRIG, 2009)

1.2 Community House

Het hoofdkantoor van ILRIG is gevestigd in het Community House, 41 Salt River Road, Cape Town. Morney (2012, p. 2) beschrijft het ontstaan van het Community House als:

Unique social and political significance. The mid-1980s saw heightened repression in apartheid South Africa, the revival of the workers' movement and an intense struggle for liberation. This created the need for infrastructure and a stable environment from which trade unions and civic and service organizations could wage this struggle. Community House was officially opened on 21st August 1987. Eight days later agents of the apartheid state bombed the building. Shortly after this the building was occupied. A site of cross-fertilization, support and collective mobilization for a diverse range of organizations was established.

Morney (2012) vult hierbij aan dat de organisaties die de ruggengraat vormden van de anti-apartheidsbeweging en de arbeidersbeweging vandaag nog steeds gevestigd zijn in het Community House. Deze organisaties zijn ILRIG, COSATU, LRS (Labour Research Services) en WWMP (Workers World Media Productions). Bovendien werd op 3 mei 2012 de site van het Community House verklaard tot provinciaal erfgoed.

1.3 Fondsen

ILRIG krijgt enkel (financiële) steun van internationale donoren. Dit is een bewuste keuze en helpt hen de onafhankelijkheid in eigen land bewaren. Deze donaties komen van volgende organisaties:

- Fund for Co-operation and Development (FOS), Belgium
- Steelworkers' Humanity Fund (SHF), Canada
- Canadian Catholic Organisation for Development and Peace
- Evangelischer Entwicklungsdienst e.V. (EED), Germany
- Canadian Autoworkers (CAW)
- Africa Groups of Sweden

(ILRIG, 2014)

Naar aanleiding van het vijfentwintig jaar bestaan van ILRIG schreef FOS (geciteerd in ILRIG, 2009, p. 128) het volgende over hun samenwerking:

The General Secretary and the staff of FOS congratulate ILRIG for its 25th Anniversary. FOS values the good working relationship between our two organizations in the fight for social justice. ILRIG is doing a good job in its contribution towards a global struggle against neo-liberalism. It is our wish that these efforts will be continued and finally rewarded for our beneficially groups. A luta Continua (the struggle continues).

1.4 Werkveld, doelstellingen en strategie

1.4.1 Werkveld

De focus van ILRIG ligt op internationale kwesties betreffende arbeid, economie en politiek. Via onderzoek en educatie probeert de organisatie de strijd van de arbeidersklasse te ondersteunen en solidariteit tussen arbeiders wereldwijd te stimuleren. In het begin van zijn ontstaan focuste ILRIG zich vooral op het maken

van populaire, historische publicaties over de strijd van arbeiders in Afrikaanse en Zuid-Amerikaanse landen. (ILRIG, 2014)

De laatste jaren focust ILRIG zich meer op de gevolgen van globalisering en neoliberalisme in Zuid-Afrika en de rest van de wereld. Volgens Gentle (persoonlijke communicatie, 12 maart 2015) werkt ILRIG nu vooral op vijf domeinen:

- 1) Handel & Investering
- 2) Democratie & Publieke Macht
- 3) Herstructurering van Werk & Nieuwe Vormen van Organisatie
- 4) Gender & Vrouwenactivisme
- 5) Jeugd

1.4.2 Doelstellingen

ILRIG wil projecten creëren die een bijdrage leveren aan een arbeidersklasse die het kapitalisme en de vrije markt in vraag stelt. Het wil met haar werk de arbeidersklasse ondersteunen om zelf op zoek te gaan naar alternatieven voor de dominante positie van de multinationals. De laatste jaren is het doel van ILRIG ook om grotere eenheid te creëren tussen de verschillende vakbonden en (opkomende) sociale bewegingen. Het stimuleren van deze samenwerking kan helpen om proactief te reageren op de uitdagingen die neoliberalisme en globalisering veroorzaken voor de arbeidersklasse. (ILRIG, 2014)

1.4.3 Strategie

ILRIG gebruikt twee strategieën om haar doelstellingen te bereiken. Onderzoek en educatie staan centraal in de werking van de organisatie.

Het onderzoek focust zich op situaties waar vooral de rechten van arbeiders maar ook andere groepen (zoals vrouwen, werklozen, scholieren,...) geschonden worden, vaak ten gevolge van globalisering of neoliberale politiek. ILRIG publiceert onderzoek in populaire publicaties die wereldwijd gelezen worden, waaronder elk kwartaal in het tijdschrift Workers World News. Zowel nationale als internationale kwesties worden besproken.

Dit onderzoek gebruikt de organisatie voor een andere kerntaak: educatie. ILRIG ontwikkelt opleidingen en trainingsprogramma's voor activisten in sociale bewegingen of vakbonden. Een voorbeeld van deze educatie is de jaarlijkse 'Globalisation School'. (ILRIG, 2014)

1.5 Afterschool program

Ik vang graag aan met mijn persoonlijke mening over de "rassenopdeling" in Zuid-Afrika. In Zuid-Afrika spreekt men vaak over "black, coloured and white people". Dit zijn begrippen gecreëerd in een systeem van apartheid om de overheersing van een (blanke) minderheid over een (zwarte en gekleurde) meerderheid te verantwoorden.

Het is echter onmogelijk om iedereen in een dergelijk hokje te steken. Het verschil tussen blank en gekleurd, of gekleurd en zwart is vaak niet te zien. Deze opdeling vergeet bijvoorbeeld ook de vele mensen van Indische en Aziatische afkomst die in Zuid-Afrika wonen en zo zijn er nog veel onduidelijkheden. Dit bewijst natuurlijk de subjectiviteit en waanzin van het apartheiddenken. Vandaag worden deze begrippen wel nog gebruikt om te spreken over een bepaalde bevolkingsgroep.

De verschillen tussen zwart, gekleurd en blank zijn ook duidelijk zichtbaar in het onderwijs. Men spreekt van een "zwarte school", "gekleurde school" of een "blanke school". In het volgende deel zal ik deze begrippen gebruiken om de verschillen tussen de twee scholen waar het afterschool program wordt gegeven, aan te duiden. Ik ben mij ervan bewust dat, zoals hierboven beschreven, een opdeling op basis van huidskleur zeer subjectief is en eigenlijk niet bestaat.

1.5.1 Algemeen

Er wordt door ILRIG naschoolse educatie gegeven in twee middelbare scholen. Op maandag in de Philippi High School en op woensdag in de Alexander Sinton High School. De scholieren van de drie laatste jaren van het middelbaar kiezen zelf om het afterschool program bij te wonen dat wordt gegeven door de jongerenwerker Anele Selekwa. In Alexander Sinton worden de sessies enkel in het Engels gegeven, terwijl er in Philippi een afwisseling is tussen Engels en isiXhosa, de kliktaal van het Xhosa-volk. Tijdens de sessies wordt er gelezen en gediscussieerd over 'current affairs'. Dit zijn volgens Oxford Dictionaries (z.d.) "Events of political or social interest and importance happening in the world at the present time."

Selekwa (persoonlijke communicatie, 16 april 2015) legt uit dat naast het educatieve gedeelte ILRIG ook een middagmaal en vervoer voor de scholieren voorziet. Dat werd echter vanaf april 2015 stopgezet omdat de Duitse ngo Rosa Luxemburg, ILRIG niet langer subsidieert.

Het eerste doel van de sessies is om de scholieren een kritisch bewustzijn aan te leren over hoe de samenleving georganiseerd is, beaamt Selekwa (persoonlijke communicatie, 15 mei 2015). Actuele thema's in binnen- en buitenland worden

gekoppeld aan historische gebeurtenissen. Ongelijkheid is een thema waar bijvoorbeeld veel aandacht aan wordt besteed aangezien de jongeren hier zelf veel mee te maken krijgen. Andere thema's die worden besproken zijn: apartheid, (neo)kolonialisme, het beleid van de regeringspartij ANC (African National Congress), xenofob geweld, enzovoort. Selekwa (persoonlijke communicatie, 15 mei 2015) vult hierbij aan dat het tweede doel is om de kennis en de vaardigheden die worden aangeleerd om te zetten in de praktijk. Er wordt gesproken over actief burgerschap en het creëren van nieuw leiderschap. Het opzetten van acties om de eigen situatie, die van de school of de buurt te verbeteren, wordt sterk gestimuleerd.

1.5.2 Alexander Sinton High School

Alexander Sinton High School is gelegen in de buitenwijk Athlone, 11 kilometer ten oosten van Kaapstad. Athlone is een onderdeel van de Cape Flats, een gebied gecreëerd tijdens het apartheidsregime voor "non-whites". De bevolking van Athlone is voornamelijk een mix van gekleurde (62,3%) en Aziatische (22%) mensen. In 2011 was de actieve werkloosheidsgraad beduidend minder dan in Philippi, met 11,5%. Ongeveer één op vijf gezinnen in Athlone verdiende minder dan honderddrieëntwintig euro per maand en 4,4% woonde in shacks. Dit zijn primitieve woningen vaak gebouwd uit golfplaten. (City of Cape Town, 2013)

Alexander Sinton High School heeft duizend honderd leerlingen. De grote meerderheid van de scholieren zijn gekleurd, beschrijft Selekwa (persoonlijke communicatie, 16 februari 2015). Hiernaast heb je ook een kleine groep scholieren van zwarte of Aziatische afkomst. De school onderwijst enkel in het Engels, hoewel sommige scholieren ook Afrikaans of isiXhosa spreken. Het personeel van de school bestaat uit zesenvestig personen, waarvan tweeëndertig gespecialiseerde leerkrachten en vijf 'focus leerkrachten' (dansen, design, drama, muziek en beeldende kunst). Alexander Sinton High School heeft normale klaslokalen, sanitaire voorzieningen, een sportveld, een eetzaal,... Door de degelijke staat van het schoolgebouw, de klaslokalen en de andere infrastructuur doet Alexander Sinton mij denken aan een middelbare school in België. (Alexander Sinton High School, 2013)

1.5.3 Philippi High School

Philippi High School is gelegen in Heinz Park, Philippi. Heinz Park ligt op de grens van de townships¹ Mitchells Plain en Philippi. Philippi is een zwarte township (94,1% zwart) en heeft grote problemen op het gebied van armoede, werkloosheid en criminaliteit. In 2011 bedroeg de actieve werkloosheidsgraad in Philippi 38,2%. Ongeveer de helft van de gezinnen had een huishoudelijk inkomen van minder dan 123 euro per maand en iets meer dan de helft van de bewoners woonde in shacks. (City of Cape Town, 2013)

De doelgroep van Philippi High School bestaat alleen uit zwarte scholieren die isiXhosa als moedertaal spreken en waarvan de meerderheid in Philippi woont. Selekwá (persoonlijke communicatie, 16 februari 2015) wijst erop dat de school zowel in isiXhosa als in Engels onderwijst, wat maakt dat de meeste scholieren goed Engels spreken. Philippi High School heeft, volgens Selekwá (persoonlijke communicatie, 15 mei 2015), ongeveer zeshonderd leerlingen verspreid over vijftien klassen. Het personeel bestaat uit twintig werknemers, waarvan vijftien leerkrachten. ILRIG (2014) duidt aan dat Philippi High School beperkte middelen heeft, met grote problemen tot gevolg. De school heeft geen enkel stenen gebouw. De klaslokalen bestaan uit prefab gebouwen, het sanitair wordt gedeeld met de aangrenzende basisschool en er is geen sportveld. De klasgroepen bestaan soms uit zestig scholieren en er is een tekort aan schoolboeken.

¹ "(In South Africa) a suburb or city of predominantly black occupation, formerly officially designated for black occupation by apartheid legislation." (Oxford Dictionaries, z.d.)

2. Context: het neoliberalisme

De nood aan structurele verandering, en bijgevolg structureel sociaal werk, beschrijf ik aan de hand van het neoliberalisme. Deze politieke visie heeft de afgelopen decennia een enorme invloed uitgeoefend op het sociaal werk, de rechthebbenden² waarmee ze werkt en de hele maatschappij. Eerst geef ik een omschrijving en de historiek van het neoliberalisme. Daarna beschrijf ik de gevolgen voor het sociaal werk als beroep. Vervolgens wijs ik op de invloed van de neoliberale politiek in Zuid-Afrika en specifiek op het onderwijssysteem.

2.1 Wat is het neoliberalisme?

Ferguson (geciteerd in Lievens, 2014, pp. 63-64) beschrijft neoliberalisme als:

Een politiek streven dat gekenmerkt wordt door de gedachte dat het welzijn van mensen best kan bereikt worden door maximale vrijheid van ondernemerschap. Dat ondernemerschap dient aangemoedigd te worden door sterke eigendomsrechten, vrije markten en vrije handel zonder belemmeringen door belastingen of regels. Indien er geen vrije markten bestaan (zoals traditioneel voor basisvoorzieningen zoals water, energie, infrastructuur, onderwijs, sociale zekerheid, behoud natuurlijk kapitaal) moeten die markt actief door de overheid gecreëerd worden.

2.1.1 Historiek en kenmerken

Het systeem van neoliberalisme werd vanaf de jaren zeventig voor het eerst geïmplementeerd in beleidsvorming. Cameron, Clarke, McDonald & Palan (geparafraseerd in Gray & Webb, 2008) verklaren dat de oliecrisis van 1973 en het verval van oude industrieën, waaronder de mijnindustrie, respectievelijk zorgde voor een hoge inflatie en grote werkloosheid. Dit ondermijnde het Keynesiaanse model waarbij geen rekening werd gehouden met het feit dat een land tegelijk hoge inflatie en grote werkloosheid kan hebben. Aan de rechterzijde in de politiek werd dan geopperd voor een liberaal discours als antwoord op deze problemen. Ferguson (geparafraseerd in Lievens, 2014) vult hierbij aan dat het neoliberalisme als economisch beleid vooral in de praktijk werd gebracht vanaf de jaren tachtig door Margaret Thatcher en Ronald Reagan. Kenmerken van dat beleid zijn:

- markten bevrijden van overheidsinterventie
- handelsbeperkingen opheffen
- minder belastingen en accijnzen
- intellectueel eigendom beter beschermen
- publieke sectoren privatiseren (waaronder gezondheidszorg en sociale dienstverlening)

² "De rechthebbende is een natuurlijk persoon die recht heeft op een (wettelijk) bepaalde voorziening." (Ganesh, 2014)

In de jaren tachtig en negentig werd dit beleid, volgens Lievens (2014), steeds meer gepromoot in Westerse landen en in internationale handelsverdragen vastgelegd. Na de val van de muur in 1989, de overwinning van het kapitalisme op het communisme, bleef het neoliberale model als enige over. Lievens (2014, p. 65) besluit dat: "Het neoliberalisme leidde met zijn deregulering van de financiële markten tot de bankencrisis in 2008 en 2009. Om die reden groeide de laatste vijf jaar het verzet tegen neoliberalisme dat gezien wordt als oppervorm van het kapitalisme."

2.1.2 Gevolgen voor het sociaal werk

Ferguson (geparafraseerd in Leskošek, 2009) benadrukt dat neoliberalisme en het bijhorende marktfundamentalisme wereldwijd een common sense³ is geworden. Dit model oefent al meer dan twee decennia lang een enorme invloed uit op elk aspect van de samenleving. Men gaat uit van de 'TINA-logica' (There Is No Alternative) waarbij alternatieve systemen bestreden worden. McDonald (geparafraseerd in Leskošek, 2009) ervaart dat deze grote invloed van neoliberale politiek en uitzonderlijke vrije markt het sociaal werk aantast. McDonald (geciteerd in Gray & Webb, 2008, p. 110) beschrijft dat:

Since the late 1970s, the gradual adoption of neoliberalism as the basis of a comprehensive policy program in institutions of global governance, such as the European Union, World Trade organization, International Monetary Fund and World Bank, means that neoliberalism has fundamentally altered the conditions under which social work takes place and the condition of life of service users.

De politiek van neoliberalisme is met andere woorden overal doorgedrongen in de samenleving en dit heeft natuurlijk ook gevolgen voor het sociaal werk en de mensen waarmee ze werkt.

Harris (geparafraseerd in Blok, 2012) ervaart dat het neoliberalisme gebaseerd is op drie vooronderstellingen die een grote invloed hebben op het sociaal werk. Het eerste is 'vermarkting', waarbij de markt als een efficiënt mechanisme wordt gezien, wat dus ook in het sociaal werk kan worden toegepast. Hermans (2006) vult aan dat die vermarkting (of 'commercialisering') van de hulpverlening ervoor zou zorgen dat de welzijnssector niet langer gesubsidieerd moet worden door de overheid. Het tweede is volgens Harris (geparafraseerd in Blok, 2012) individualisering, waarbij het neoliberalisme ieder mens verantwoordelijk stelt voor zijn eigen daden. In het sociaal werk zorgt dit voor een grotere aanname van het individueel schuldmodel waarbij er niet wordt gekeken naar structurele oorzaken

³ "De manier waarop we gezamenlijk de werkelijkheid rondom ons percipiëren, begrijpen en beoordelen, betekenis en zin geven zonder dat hiervoor debat voor nodig." (Lievens, 2014, p. 7)

van sociale problemen. De derde hypothese is 'managementdenken', beaamt Harris (geparafraseerd in Blok, 2012). Methoden van de private sector moeten toegepast worden in het sociaal werk. De gevolgen van dat managementdenken worden onderschreven door Tsui & Cheung (geparafraseerd in Peleman, 2011). Voorbeelden hiervan zijn: de cliënt is een klant (en geen gebruiker van diensten), managementkennis domineert over professionele kennis en het management staat centraal (en niet de praktijkwerkers). McDonald (geparafraseerd in Gray & Webb, 2008) vult aan dat het sociaal werk door het neoliberalisme gezien wordt als een operationele belichaming van de welvaartsstaat. In de kritiek op de welvaartsstaat wil het neoliberalisme deze zoveel mogelijk afbouwen. Hulpverlening zou niet door de overheid maar door private bedrijven moeten gebeuren. Deze zou dan efficiënter zijn en de gebruikerswaarde van de cliënten verhogen.

2.2 Neoliberalisme in Zuid-Afrika

In 1994 werd Nelson Mandela, leider van het African National Congress (ANC), de eerste zwarte president van Zuid-Afrika. Volgens Buelinckx (2003) heerste er in het land een economische crisis en was er dus nood aan een nieuw sociaaleconomisch model. Twee belangrijke onderdelen van dit model waren The Reconstruction and Development Program (RDP) en The Growth Employment and Redistribution Strategy (GEAR).

2.2.1 Reconstruction and Development Program (RDP)

Het Reconstruction and Development Program (RDP), vertaald: het programma van wederopbouw en ontwikkeling, kwam tot stand in 1993, beschrijft Buelinckx (2003). Het zou ervoor zorgen dat Zuid-Afrika grondig hervormd werd op economisch, politiek en sociaal niveau. De SACP (South African Communist Party), (geciteerd in Buelinckx, 2003) verwoordt het plan als: "The RDP must become a rallying programme for all left, democratic and progressive forces in our country." Een belangrijk onderdeel van het plan is moderne infrastructuur bouwen in Zuid-Afrika, beaamt Buelinckx (2003), waardoor iedereen de toegang krijgt tot basisvoorzieningen als elektriciteit, water, huisvesting, transport, gezondheidszorg, onderwijs en telecommunicatie. Een concreet voorbeeld hiervan zijn de RDP- of Mandelahuysjes, waarvan Mandela er miljoenen liet bouwen in verschillende townships.

Op sommige gebieden was het RDP succesvol, zoals in de sociale zekerheid waar de regering zorgde voor de opstart van een uitgebreide welvaartsstaat. (South African History Online, z.d.) Na de opstart van het RDP-plan groeide er echter al snel kritiek. De vele programmapunten werden niet waargemaakt of leken niet haalbaar.

Bovendien leek het RDP slachtoffer te worden van bureaucrativering. Vandaag de dag zijn er nog altijd grote problemen in de basisvoorzieningen waar het RDP zich op focust. Uit een artikel van de Mail & Guardian (geparafraseerd in The United Front, 2015) blijkt dat slechts 65% van de bevolking toegang heeft tot stromend water, inclusief miljoenen mensen die in shacks wonen en gemeenschappelijke kranen gebruiken. De vier miljoen huizen die gebouwd zijn sinds 1994 zijn de helft kleiner en bestaan uit goedkopere materialen dan de huizen gebouwd tijdens de apartheid.

2.2.2 Growth Employment and Redistribution Strategy (GEAR)

Het ANC wijzigde haar economische politiek op enkele jaren tijd. De keynesiaanse visie (met als motto: 'groei door herverdeling') werd op relatief korte tijd vervangen door een meer neoliberale visie (met als motto: 'groei met herverdeling'). Deze kwam volop tot uiting in de GEAR-strategie en de integratie van Zuid-Afrika in de neoliberale economische wereldorde. (Buelinckx, 2003)

Vanaf 1996 werd de Growth, Employment and Redistribution Strategy (GEAR), vertaald: de strategie voor groei, werk en herverdeling, geïntroduceerd in Zuid-Afrika. Deze economische politiek nam veel sociale componenten van RDP over, maar focuste zich vooral op snelle economische groei. Het economisch beleid richtte zich op het verminderen van begrotingstekorten, het verlagen van de inflatie en het opheffen van handelsbeperkingen voor de vrije markt. (South African History Online, z.d.)

Het ANC beloofde met GEAR economische groei, een stijging van de export, meer jobs en meer middelen voor investeringen in infrastructuur en sociale projecten. Buelinckx (2003) ervaart dat een liberaal model werd geïmplementeerd. De overheidsinterventie moest beperkt blijven (deregulering), er werd een beleid gevoerd van privatisering en de vrije markt werd gepromoot (liberalisering). Thabo Mbeki, (geciteerd in Buelinckx, 2003), opvolger van Mandela en voormalig president van Zuid-Afrika (1999-2008), is van mening dat: "GEAR was the price South Africa had to pay to remain a participant in the world economy." Die prijs is niet min en de sociale gevolgen zijn groot. The United Front (2015) ervaart dat tussen 1994 en 2012 het aantal mensen onder de nationale armoedegrens, die op achtendertig euro per maand ligt, steeg van 45,6% naar 47%. De werkloosheid ligt momenteel dicht tegen 40%, waarvan jeugdwerkloosheid het grootste probleem is. Het BBP van Zuid-Afrika is groter dan dat van alle andere Afrikaanse landen samen en het heeft de sterkste economie van het hele continent. Deze rijkdom is echter niet gelijk verdeeld. Volgens de United Front (2015) is Zuid-Afrika momenteel het

meest ongelijke land ter wereld met een GINI-coëfficiënt⁴, indicator van inkomensongelijkheid, van 0.77. Dit tegenover 0.59 in 1994. België had, volgens Becue (2014), in 2012 een GINI-coëfficiënt van 0.26.

De huidige problemen van armoede, werkloosheid en ongelijkheid linkt Hattingh (2015) aan het neoliberale ANC-beleid van de afgelopen twee decennia. Het einde van de apartheid bracht alleen (economische) vrijheid voor een kleine minderheid. Anrys (2010) vult aan dat deze minderheid niet meer uitsluitend blank is. Al heeft de blanke minderheid in 2015 nog altijd de controle over de private sector. Het einde van de apartheid maakte een einde aan de raciale ongelijkheid, maar zorgde voor een grotere economische ongelijkheid. Hattingh (2015, p. 2) beschrijft deze evolutie als volgt:

1994 did not bring liberation for the working class, and the black majority. Rather it was a deal between a black and a white elite. This deal assured white capitalists that their wealth would not be touched. In return the ANC leadership was allowed to take over the state.

Samengevat: de economische ongelijkheid in Zuid-Afrika bleef bestaan en werd zelfs vergroot na de apartheid. Het enige verschil is dat deze politiek vanaf 1994 door een zwarte, in plaats van een blanke partij werd uitgevoerd.

2.2.3 Gevolgen voor het onderwijssysteem

Klees (2014) spreekt over een 'triple challenge' om de gevolgen van neoliberalisme aan te pakken: het creëren van banen, armoedebestrijding en de ongelijkheid verminderen. Het antwoord op deze problemen zou liggen in het investeren in onderwijs en educatie. Vanuit een liberaal standpunt ligt dit echter moeilijk. Het neoliberalisme is voorstander van privatisering en kijkt met wantrouwen naar gesubsidieerd onderwijs. Volgens Klees (2014) is het een onderdeel van een neoliberale politiek om ongelijkheid te creëren in het educatiesysteem, zogenaamde scholen voor armen en rijken. Die grote ongelijkheid zorgt voor werkloosheid en werkonzekerheid, wat net goed is om de lonen laag te houden en de invloed van de vakbonden te verminderen.

Het voeren van een dergelijke politiek heeft natuurlijk grote gevolgen voor Zuid-Afrika. Sinds 1994 hebben twee miljoen scholieren het schoolsysteem reeds verlaten na de twaalfde graad, wat in België te vergelijken valt met het zesde middelbaar. The United Front (2015) onderschrijft dat een meerderheid hiervan niet bekwaam is om zich in te schrijven voor een opleiding aan de universiteit na het

⁴ 1 is volledige ongelijkheid en 0 volledige gelijkheid.

behalen van een matric⁵. Dit komt door een slechte voorbereiding, gelimiteerde plaats, hoog collegegeld, ontoereikende studiefinanciering en onvoldoende accommodatie. Ondanks de vraag vanuit de industrie naar arbeidskrachten zijn deze jongeren ook niet bekwaam om te gaan werken aangezien zij geen beroepsopleiding genoten. Deze jongeren hebben dus zowel een tekort aan vaardigheden om verder te studeren als om te gaan werken. Anderzijds is er ook nog een grote groep jongeren die zelfs nooit de twaalfde graad bereiken, de zogenaamde 'drop outs'. Zowel de jongeren die een matric behalen, als diegenen die (reeds) vroegtijdig stoppen worden in vele gevallen werkloos. Algemeen is de werkloosheid in Zuid-Afrika het grootst onder de jongeren.

Een ander groot probleem in het schoolsysteem van Zuid-Afrika is de ongelijkheid. Niet alleen de ongelijkheid tussen private en publieke scholen, maar ook in de publieke scholen zelf. Spaull (2014) spreekt van twee soorten openbaar onderwijs. De eerste soort, dat 25 % van de publieke scholen vertegenwoordigt, is functioneel, rijk en slaagt erin degelijk onderwijs te geven. De tweede soort openbaar onderwijs (75%), zijn zogenaamde 'no-fee schools'. Deze scholen zonder inschrijvingsgeld zijn niet functioneel, arm en slagen er niet in degelijk onderwijs te voorzien. De grote meerderheid van de zwarte bevolking krijgt les in het tweede soort onderwijs. Dit heeft als gevolg dat een zwarte meerderheid, nog altijd, wordt uitgesloten in de samenleving en een grotere kans heeft op werkloosheid en/of armoede. De ongelijke behandeling tussen verschillende scholen wordt concreet beschreven door de scholieren van Philippi High School. Dit uit zich in hun school vooral door problemen op het gebied van infrastructuur. Het volgende citaat van ILRIG (2014, p. 9) bewijst dit:

"We are regularly told about the importance of education, yet we are not provided with the necessary infrastructure and capacity to attain the best education. Our democracy only works for the rich and not for people like us, the poor."

2.3 Besluit

De gevolgen van een neoliberale GEAR-politiek hebben een grote invloed op de Zuid-Afrikaanse maatschappij. De apartheid is afgeschaft, maar de (economische) ongelijkheid tussen zwart en blank was nog nooit zo groot. Dit zorgt voor een zwarte meerderheid binnen de samenleving die wordt uitgesloten en een grotere kans heeft om in de werkloosheid en/of armoede terecht te komen. Een goed onderwijssysteem zou deze ongelijkheden kunnen wegwerken. Alleen is het daar even erg gesteld als in de rest van de samenleving. Volgens de ngo Equal Education

⁵ "In South Africa, "matriculation" or "matric" is a term commonly used to refer to the final year of high school and the qualification received on graduating from high school." (Wikipedia, 2014)

(z.d.) krijgen rijke "witte" scholen, twintig jaar na de eerste vrije verkiezingen in 1994, nog altijd meer financiering dan scholen in zwarte, gekleurde of Indische gemeenschappen. Het is dus duidelijk dat het beleid van de overheid faalt. Ik ben van mening dat het sociaal werk moet tussenkomen in situaties waar een doelgroep nood heeft aan verandering en ontwikkeling. Het is noodzakelijk om het beleid van de overheid te bekritisieren en samen met alle stakeholders, waaronder leerlingen, leerkrachten, directies enzovoort, te werken aan structurele verandering. Wat structureel sociaal werk juist betekent en hoe deze vorm van sociaal werk concreet kan bijdragen aan sociale verandering in het onderwijssysteem, bespreek ik in de volgende hoofdstukken.

3. Structureel sociaal werk

Radical and critical theory are transformational, proposing that social work should seek to change the way societies create social problems. In particular it rejects capitalist, economic liberal or economic rational approaches to managing economies either because of ideological objections or because they are inconsistent with a reasonable level of welfare provision. (Payne, 2005, p. 227)

Structureel sociaal werk beschouwt niet het individu maar de sociale structuren op macroniveau als oorzaak van sociale problemen in de samenleving. Mullaly (geparafraseerd in Decelle, 2014) ervaart dat het neoliberalisme en het huidige kapitalistische systeem bepaalde groepen in de samenleving uitsluit en onderdrukking veroorzaakt. Mullaly (geparafraseerd in Payne, 2005) vult hierbij aan dat structureel sociaal werk inclusief is omdat het alle soorten van onderdrukking omvat. Het probeert sociale problemen aan te pakken door in te zetten op verandering zowel op het persoonlijke (micro), als op het politieke (macro) niveau. Deze twee niveaus kunnen niet van elkaar gescheiden worden in het proces van sociale verandering.

3.1 Internationale definitie sociaal werk:

Social work is a practice-based profession and an academic discipline **that promotes social change and development**, social cohesion, and the empowerment and liberation of people. Principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversities are central to social work. Underpinned by theories of social work, social sciences, humanities and indigenous knowledge, social work engages people and structures to address life challenges and enhance wellbeing. (IFSW, 2014)

De essentie van structureel sociaal werk is de focus op verandering van sociale structuren die de onderdrukking van bepaalde groepen in de samenleving voortbrengen (zie Mulally). Die verandering vinden we ook terug in de internationale definitie van het sociaal werk (zie hierboven). We lezen dat sociaal werk een beroep is dat sociale verandering en ontwikkeling stimuleert. De International Federation of Social Workers (2014) beschrijft vervolgens dat sociaal werk moet interveniëren in situaties waar een doelgroep nood heeft aan verandering en ontwikkeling. Het is gedreven om op structureel niveau instituties die voor ongelijkheid, sociale exclusie en verdrukking van bepaalde groepen in de samenleving zorgen, te veranderen. Tijdens deze processen van sociale verandering is het cruciaal dat het individu centraal staat en spreken we van human agency. Dit is de bekwaamheid van mensen om zelf beslissingen te nemen.

3.2 Verschillende visies op structureel sociaal werk

3.2.1 De socialistische/collectivistische visie

Payne (2009, p. 5) verklaart dat:

The purpose of socialist-collectivist is transformational. That is, it seeks a change in society that will alter the fundamental balance of power in society in favour of equality, social justice and people's empowerment so that they can accept freedom to, collectively with others in their family and community, organize to meet their own needs.

De socialistische/collectivistische visie op sociaal werk is één van de drie pijlers in het sociaal werk. Payne (2009) duidt aan dat de pijlers analysekaders zijn om de verschillende aspecten en ideeën die in het sociaal werk aanwezig zijn beter te verstaan. Het socialistische/collectivistische sociaal werk focust zich op situaties waar individuen of groepen van mensen onrechtvaardigheid of ongelijkheid ervaren in de samenleving. Voorbeelden hiervan zijn armoede en discriminatie tegenover bepaalde groepen. Payne (2009) onderschrijft dat het sociaal werk vanuit deze visie samenwerking en ondersteuning stimuleert tussen onderdrukte mensen in de samenleving. Het doel van de interventie is om deze mensen te empoweren⁶. Hierdoor krijgen mensen terug greep op hun eigen situatie en kunnen ze de sociale omgeving waarin ze leven veranderen. Sociaal werkers gaan samen met de rechthebbenden de dialoog aan, maar nemen geen leidende rol op in het proces. Het sociaal werk moedigt samenwerking aan tussen verschillende groepen die sociale verandering als doel hebben. Sociaal werkers vertegenwoordigen hun cliënten als advocaten in een sociaal systeem. Het is echter belangrijk, volgens Payne (2009), dat rechthebbenden leren samenwerken en geen conflicten hebben met andere mensen die zich in dezelfde (onderdrukte) positie bevinden. Zo kunnen deze mensen zichzelf in toekomstige situaties vertegenwoordigen. Voorbeelden van deze benadering is groepswork of buurtwork met mensen die in hetzelfde gebied wonen of dezelfde problemen ervaren. Het gebied van sociale voorziening waar het socialistisch/collectivistisch werk zich concentreert, zijn gebieden met sociale achterstelling waar mensen met dezelfde problemen te maken krijgen. Deze achterstelling kan veroorzaakt zijn door sociale of economische verandering, bijvoorbeeld een hoge werkloosheid doordat fabrieken moeten sluiten.

3.2.2 Radicaal sociaal werk

Radicaal sociaal werk kende zijn oorsprong in de jaren zestig. Tot dan was de dominante praktijk in het sociaal werk 'social casework'. Deze benadering was

⁶ "In essentie betekent empowerment het gevoel ervaren van persoonlijke macht en kracht." (van Leuven, 2013, p. 1)

volgens Gray & Webb (2008) een pseudo-medische aanpak gebaseerd op psychoanalytische principes, om het gedrag van een persoon op individueel niveau te behandelen. In de jaren zestig en zeventig vond een omwenteling op economisch en politiek niveau plaats. Het einde van een lange periode economische groei leidde tot een economische crisis in vele delen van de wereld. Hiernaast groeide het wereldwijde verzet tegen de oorlog in Vietnam, beschrijven Harman & Kurlansky (geparafraseerd in Leskošek, 2009). Wanneer de bewustwording groter werd dat problemen van rechthebbenden hun oorzaak hadden in onderdrukking, werd de belangstelling voor een radicale aanpak groter. In plaats van te focussen op individuele fouten, werd er gekeken naar de materiële omstandigheden van de rechthebbenden. Die aanpak kreeg, volgens Lans (2014), gestalte door het werk van Paulo Freire. In zijn boek *Pedagogie van de onderdrukten* (1970) gaf hij een stem aan de armen en politiseerde hij hun problemen. Hij bekritiseerde de huidige vorm van onderwijs en stelde dat educatie nooit neutraal kan zijn. Door zijn pedagogische werkwijze maakte hij 'onderdrukten' politiek bewust van hun positie en gaf een mogelijkheid zich hieruit te bevrijden. Volgens Freire (geciteerd in Lans, 2014) "bevrijdt niemand iemand anders noch bevrijdt iemand zichzelf, maar enkel bevrijden mensen zich in verband met elkaar samen."

Pearson (geparafraseerd in Leskošek, 2009) ervaart dat de effectiviteit van de radicale aanpak te zien was in de collectieve strijd die sociale bewegingen in de jaren zestig en zeventig, met succes, voerden. Het sociaal werk in deze periode was dan ook zeer divers en vertegenwoordigde verschillende ideologische posities in de samenleving waaronder socialisten, feministen en libertijnen/hippies. Vanaf 1975 kreeg het radicaal sociaal werk bredere erkenning door de publicatie van 'Radical social work' van Bailey & Brake, beaamt Steyaert (2013). Het boek bekritiseerde het social casework en pleitte voor een meer politieke invulling van sociaal werk. In 1980 volgde een tweede boek 'Radical social work and practice'. Beide boeken zorgden ervoor dat naast erkenning het radicaal sociaal werk een academische status kreeg.

Wat betekent het begrip 'radicaal' nu binnen sociaal werk? Payne (2005, p. 229) is van mening dat: "Radical can mean anything which involves major changes, but is usually associated with politically radical ideas which are socialist or left-wing."

Payne (2005) beaamt dat deze radicale theorieën meestal vertrekken vanuit een Marxiaans wereldbeeld. Hierin wordt de ongelijke positie van bepaalde groepen in de samenleving gezien als een gevolg van de sociaaleconomische klasse waartoe ze behoren. Het aanpakken van deze ongelijke en onrechtvaardige positie van onderdrukte groepen kan enkel bereikt worden via sociale actie. Radicaal sociaal werk ziet politieke actie en structurele sociale verandering als manier om

verandering te brengen in de situatie van rechthebbenden. Niet het individu moet veranderen, het is de samenleving die ongelijkheid en onrechtvaardigheid creëert als gevolg van de kapitalistische maatschappij. Alleen belangrijke sociale verandering kan deze problemen oplossen. Dit vereist een revolutie in de sociale en politieke manier van denken.

Radicale opvattingen binnen het sociaal werk waren vooral populair tijdens de jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig. Payne (2005) verklaart dat politieke ontwikkelingen, waaronder het einde van de Sovjet Unie, ervoor zorgden dat Westerse landen zich keerden tegen radicale (linkse) ideeën. Ook binnen het sociaal werk kreeg de radicale aanpak veel kritiek. Het zou te veel focussen op structurele oorzaken en geen handelingskader bieden om te gebruiken bij individuele problemen. Fook (geciteerd in Decelle, 2014, p. 12) vult aan dat:

Er een steeds grotere kloof heerst tussen theoretici en praktijkwerkers. Theorieën werden binnen het radicaal sociaal werk opgesteld door academici, die nauwelijks ervaring hadden in het praktijkveld. Dit had als gevolg dat ervaringen van hulpverleners nauwelijks invloed hadden op de theorievorming.

Payne (2005) ervaart dat radicale ideeën binnen het sociaal werk werden vervangen door meer sociaaldemocratische, praktijkgerichte theorieën, waaronder empowerment en advocacy⁷. Het was echter al snel duidelijk, tijdens de jaren tachtig, dat de politiek van conservatieve regeringen leidde tot een grotere ongelijkheid in de samenleving en de marginalisatie van vele sociale groepen. Simpkin (geparafraseerd in Payne, 2005) duidt aan dat de vraag groter werd om een coherente radicale theorie te creëren. We spreken hier over de kritische theorie of kritisch sociaal werk.

3.2.3 Kritisch sociaal werk

Fook (geciteerd in Decelle, 2014, p. 13) vat het kritisch sociaal werk op deze manier samen: "It will focus both on how structures dominate, but also how people construct and are constructed by changing social structures and relations, recognizing that there may be multiple and diverse constructions of ostensibly similar situations." Kritisch sociaal werk vertrekt dus vanuit het idee dat mensen gedomineerd worden door structuren op macroniveau. De visie op hoe de sociale verandering er moet uitzien moet echter van de rechthebbenden zelf komen. Er is niet één maatschappijmodel, zoals bij het radicaal sociaal werk, maar er zijn vele verschillende ideeën mogelijk. De werkelijkheid wordt gecreëerd door de interacties tussen verschillende visies.

⁷ "Een simpele Nederlandse vertaling voor juist deze betekenis is er niet; de term betekent letterlijk 'voorspraak' of 'verdediging'." (Amnesty International, z.d.)

Fook (2002) vat volgende vier basiselementen samen:

- 1) Het persoonlijke en politieke niveau worden gelinkt aan elkaar.
- 2) In het kritisch sociaal werk staan emancipatorische vormen van analyse en actie centraal.
- 3) Het kritisch sociaal werk heeft een kritisch standpunt over de sociale controlefuncties van het sociaal werk en de welvaartsstaat.
- 4) Het kritisch sociaal werk heeft een toewijding tot sociale verandering.

3.2.4 Het verschil tussen radicaal en kritisch sociaal werk

Het verband tussen de radicale en kritische theorie wordt beschreven door Allan's: (geciteerd in Payne, 2005, p. 232)

The relationship emphasises the importance to contemporary critical theory of analysing discourses through cultural and social relations, seeing power as available to be used, rather than just oppressive, and being open to self-reflection and reflexive creation of theory with clients.

Het kritisch sociaal werk besteedt volgens Fook (geparafraseerd in Meyer, 2009) meer aandacht aan het leggen van sociale verbindingen tussen mensen dan de radicale visie. Hiernaast werd in de kritische theorie gebruik gemaakt van reflectie en andere vernieuwende theorieën, welke meer complex waren dan die in het radicaal sociaal werk. De Marxistische sociologie van waaruit het radicaal sociaal werk vertrekt, zou te simplistisch zijn voor het kritisch sociaal werk ervaart Boxstaens (2014). Niet alle conflicten in de samenleving zijn te verklaren vanuit klasse-en sociaaleconomisch perspectief. Voorbeelden hiervan zijn onderdrukking op basis van gender of ras. Fook (geparafraseerd in Decelle, 2014) vult hierbij aan dat er niet één universele maatschappijtheorie is binnen het kritisch sociaal werk. De werkelijkheid wordt geconstrueerd door de interactie van verschillende visies. Een ander verschil wordt benadrukt door Morely (geparafraseerd in Decelle, 2014). Ze stelt dat het behoren tot een onderdrukte groep binnen het kritisch sociaal werk niet per se gezien wordt als het hebben van een benadeelde identiteit en ervaringen. Mensen creëren hun eigen identiteit en deze wordt niet enkel bepaald door het behoren tot een bepaalde groep. Dit wordt wel aangenomen in het radicaal sociaal werk.

4. Handelingskaders voor radicaal sociaal werk

In het vorige hoofdstuk besprak ik verschillende visies binnen het structureel sociaal werk. Om een voldoende congruent en concreet antwoord te formuleren op mijn probleemstelling heb ik ervoor gekozen om niet met elke visie aan de slag te gaan. Mijn voorkeur en keuze gaat uit naar het radicaal sociaal werk daar ik van mening ben dat dit de beste keuze is binnen de context van mijn stage en Zuid-Afrika als land. Een prominente kritiek, vanuit het kritisch sociaal werk, stelt dat radicaal sociaal werk teveel focust op klasse- en sociaaleconomische ongelijkheid, een zogenaamde Marxistische sociologie. Ik heb echter ingezien dat deze focus cruciaal is in een land als Zuid-Afrika met een zeer grote ongelijkheid en de hoogste GINI-coëfficiënt ter wereld. Een belangrijke kerntaak van ILRIG blijft dan ook deze ongelijkheid, samen met andere vormen van uitsluiting, te bestrijden. Een tweede kritiek op het radicaal sociaal werk bekritiseert het collectieve luik van radicaal sociaal werk. "Individen zouden zichzelf verliezen in de groep" en het radicaal sociaal werk zou zich bijgevolg teveel focussen op groepsprocessen in plaats van individuele problemen. Ik vind dit zeker belangrijk om te onthouden, want radicaal sociaal werk kan zich niet alleen beperken tot collectieve actie. Nochtans moeten we uitgaan van de kracht die collectieve actie heeft in functie van structurele verandering. Het is belangrijk om, als het nodig is, dit bewustzijn te versterken en andere mensen te laten inzien dat deze kracht kan zorgen voor structurele verandering, zoals bijvoorbeeld de afschaffing van apartheid in Zuid-Afrika.

Bijgevolg koos ik om twee handelingskaders binnen het radicaal sociaal werk te beschrijven, welke ik in hoofdstuk 5 zal verbinden aan mijn stagepraktijk. Deze zijn 'de praktijk van het sociaal werk' (Bailey & Brake) en 'pedagogie van de onderdrukten' (Freire). De praktijk van het sociaal werk focust in de eerste plaats op collectieve actie die cruciaal is voor structurele verandering. Het hecht echter ook belang aan een individuele benadering en biedt daarmee een antwoord op de kritiek dat het radicaal sociaal werk zich teveel zou focussen op groepsprocessen, zoals hierboven beschreven. Net zoals bij Bailey & Brake is er bij Freire zowel aandacht voor het collectieve als het individuele luik in het proces van structurele verandering. 'Politieke actie als pedagogische actie', beschreven in 'Pedagogie van de onderdrukten', focust op gezamenlijke actie van de onderdrukten tegen de onderdrukkers. Deze collectieve actie komt op een individuele manier tot stand door een proces van bewustwording. In dit proces wordt er voor gezorgd dat de onafhankelijkheid van het individu niet in het gedrang komt.

4.1 De praktijk van het sociaal werk (Bailey & Brake)

Radicale denkers Bailey & Brake (1980, p. 19) zijn van mening dat: "The practice of social work needs to be divided into two forms of activism - collective action and individual practice".

4.1.1 Collectieve actie

Bailey & Brake (1980) stellen duidelijk dat de één-op-één situatie niet opgegeven wordt door het radicaal sociaal werk. Er is echter meer nood aan collectieve actie omdat het zeer moeilijk is om radicaal te werken zonder in een groep betrokken te zijn. In deze groep is het belangrijk dat rechthebbenden hun positie in de samenleving leren begrijpen. Het is vervolgens de taak van het sociaal werk om de doelgroep te helpen bij het verkrijgen van alle voordelen waar ze recht op hebben. Schragg (geciteerd in Bailey & Brake, 1980, p. 22) vult hierbij aan dat: "Hiding the availability of benefits is one of the most important mechanisms that the State has to reduce demands made on it, and that fighting for these benefits is an aspect of political struggle for social work." Schragg (geparafraseerd in Bailey & Brake, 1980) vervolgt dat de sociaal werker niet als buffer moet fungeren tussen de cliënt en de bureaucratie die de macht heeft om voordelen toe te kennen, maar voluit de rechthebbende moet steunen in zijn eisen.

Bailey & Brake (1980) spreken over vier vormen van collectieve actie. De common sense houdt in dat rechthebbenden te kwetsbaar of incapabel zijn om te functioneren in een groep. 'Het samenbrengen van rechthebbenden' wordt daarom als eerste onderdeel beschouwd van collectieve actie. Zo kan er, voordat er gewerkt wordt aan sociale verandering, eerst geluisterd worden naar de individuele behoeftes en die van de gemeenschap. Putnam (geparafraseerd in Engbersen, Snel & Weltevrede, 2005) spreekt over *bonding* wanneer kwetsbare groepen in kwetsbare wijken beschikking hebben over ondersteunende netwerken van lotgenoten. Het proces van bonding helpt dan het sociaal kapitaal van de rechthebbenden te vergroten. Hierbij vult Putnam (geparafraseerd in Aarts, 2012) nog aan dat er op deze manier gemeenschappen van mensen ontstaan, die gebaseerd zijn op zelforganisatie. 'Syndicale politiek' ervaren Bailey & Brake (1980) als het tweede onderdeel van collectieve actie. Het is belangrijk dat de sociaal werker in zijn eigen organisatie, bijvoorbeeld een syndicale vereniging, bewustzijn bij de leden opbouwt. Hij moet echter ook linken ontwikkelen met andere bewegingen, in dit voorbeeld met andere vakbonden. Putnam (geciteerd in Aarts, 2012, p. 30) onderscheidt naast bonding ook *bridging*: "Het verbinden met andersoortige netwerken voorkomt dat gemeenschappen met de ruggen tegen

elkaar staan en de samenleving of organisatie verwordt tot een verzameling op zichzelf staande eenheden zonder enige binding." De derde stap van collectieve actie is volgens Bailey & Brake (1980) 'betrokkenheid in community issues'. Statham (geciteerd in Bailey & Brake, 1980, p. 20) is van mening dat: "It is certainly important to develop involvement in radical alternatives which are occurring outside social work practice, as they will have relevance for that practice." Deze alternatieven geven een andere kijk op de realiteit van de rechthebbenden en zorgen voor emotionele en ideologische steun voor de doelgroep. Het is met andere woorden in de eerste plaats niet de taak van de sociaal werker om alternatieven voor te stellen. De rechthebbenden hebben een beter inzicht in hun sociale omgeving en welke verandering ze hiervoor zien. Het vierde element van collectieve actie ervaren Bailey & Brake (1980) als 'het decentraliseren en democratiseren van het groepswerk'. Het is belangrijk om een methode te ontwikkelen die hiërarchische structuren binnen een groep tegengaat. In de praktijk zou dit bijvoorbeeld een wekelijkse vergadering kunnen betekenen waar groepsdoelen en eventuele hindernissen worden besproken. Deze methode is cruciaal als de groep zich op een collectieve manier wil ontwikkelen.

4.1.2 Individuele praktijk

Ondanks het belang van collectief werk binnen het radicaal sociaal werk zal de sociaal werker altijd geconfronteerd worden met de één-op-één situatie. Het radicale perspectief moet gebruikt worden als analytisch kader om van onderuit te werken met rechthebbenden. Bailey & Brake (1980) maken melding dat het cruciaal is dat individuen of groepen niet gemanipuleerd worden om de confrontatie aan te gaan met de overheid onder het mom van collectieve actie. De sociaal werker moet er zich bewust van zijn dat hij werkt met individuen en groepen uit een kwetsbare omgeving. Wanneer de confrontatie wordt aangegaan is het belangrijk dat rechthebbenden gesteund worden door sterke bondgenoten binnen de gemeenschap en daarbuiten.

Bailey & Brake (1980) vullen aan dat een politieke campagne over verandering, in samenwerking met rechthebbenden, een lange en nauwkeurige voorbereiding nodig heeft. Anders wordt het sociaal werk de vervanging van politiek werk. Er is dus een verschil tussen politiek sociaal werk en politieke bewegingen. Politieke bewegingen hebben een eigen ideologie. Bijvoorbeeld het socialisme kan door een rechthebbende gebruikt worden om zijn eigen situatie beter te begrijpen. De rechthebbende moet echter in staat zijn om het eigen perspectief te behouden en hoeft zich niet te verantwoorden tegenover die bepaalde ideologie. Het is volgens

Bailey & Brake (1980, pp. 23-24) ook belangrijk om een onderscheid te maken tussen radicaal werk en de radicalisering van rechthebbenden. Ze ervaren dat:

The consumers of social services are not the vanguard of the revolution, and they mostly hold a mixture of reactionary and progressive views. They are the least likely group to be involved in progressive action, but at the same time they must not be written off. They often have a very realistic appraisal of their situation and what they feel the social services should provide.

Het gevaar is dat dit onderscheid de sociaal werker wanhopig maakt over de complexiteit van de situatie, waardoor hij minachting krijgt voor de rechthebbenden. Bailey & Brake (1980) besluiten dat het belangrijk is om tijdens het proces van sociale verandering rekening te houden met gevoelens van depressie, agressie en wanhoop met het doel mensen zowel op individueel als collectief niveau te helpen.

4.2. Pedagogie van de onderdrukten (Freire)

4.2.1 Algemeen

Freire (geparafraseerd in Vriendt, 2011) stelt vast dat onderdrukte mensen in een 'cultuur van het zwijgen' leven. "De diepgewortelde overtuiging dat elke opstand of elk verzet zinloos is." (Vzw Motief, z.d.) Doordat deze mensen onderdrukt worden hebben ze geen motivatie om zich te scholen en iets aan hun situatie te veranderen. Door de ontdekking van de cultuur van het zwijgen is Freire (1977) van mening dat opvoeding nooit neutraal kan zijn. "Of ze is een instrument tot bevrijding van de mens, of ze is een instrument tot zijn knechting, zijn africhting voor de onderdrukking." (Freire, 1977, p. 10) De manier van opvoeding wordt beslist door de pedagogische werkwijze, onderschrijft Freire (1977). Bij de depositaire opvoeding⁸ wordt de leerling gevoed met kennis, zonder dat hij/zij deze in vraag stelt. Als alternatief geeft Freire het 'problematiserend leren', waarbij bewustwording het doel is. Leren is niet het passief eten van kennis maar het problematiseren van de eigen situatie. Door reflectie en actie kan je trachten het probleem op te lossen. Niet de leraar maar de leerling komt centraal te staan in deze vorm van onderwijs, aangezien het de leerling is die zelf zijn situatie moet problematiseren en oplossen. In plaats van het voederen van leerlingen is de taak van de leerkracht 'het dialogisch leren'. "De dialoog die leerlingen en leerkracht samen aangaan vormt het fundament om aan verandering te werken." ("Kritische pedagogiek en de 'Pedagogie van de onderdrukten'", 2009) Freire (1977) ervaart dat onderdrukte mensen hun wereld niet moeten zien als gesloten, maar als een

⁸ "Het 'bank-concept' van de opvoeding, waarbij de aan de leerlingen toegestane actieradius niet verder reikt dan het in ontvangst nemen, het ordenen en opstapelen van de deposito's." (Stevens, 2011, p. 36)

situatie waarin zij gevangen zitten. Enkel door zelf verandering te brengen in hun situatie kan men zich hiervan bevrijden. Er worden twee stadia onderscheiden in de pedagogie van de onderdrukten. In beide stadia gaat het erom dat de overheersende cultuur met hulp van ingrijpende actie cultureel geconfronteerd wordt. Het eerste stadium richt zich op het bewustzijn van onderdrukten en onderdrukkers, waar gedragslijn, wereldbeschouwing en ethiek centraal staan. In het tweede stadium vindt de confrontatie plaats, waarbij mensen zich organiseren en tot actie komen.

4.2.2 Politieke actie als pedagogische actie

Freire (1977, p. 52) stelt dat: "Politieke actie van de kant van de onderdrukten een pedagogische actie moet zijn in de ware zin van het woord en dus een actie samen met de onderdrukten." Het is belangrijk de afhankelijkheid van de onderdrukten niet uit te buiten. Wanneer men dit wel doet, gebruikt men zelf de tactiek van onderdrukking. Freire (1977) ervaart dat niemand zich op eigen kracht kan bevrijden, maar men ook niet door anderen wordt bevrijd. De enige manier om onafhankelijk, en dus bevrijd te worden, is via de dialoog. "Het enige wat volgens Freire (1977, p. 54) doel treft is een humaniserende pedagogie, waarin de revolutionaire leiding een voortdurende relatie in dialoogvorm met de onderdrukten aangaat." Hierdoor ontstaat een proces van bewustwording waar de onderdrukten inzien dat zij voor hun bevrijding moeten vechten. Dit proces moet ontstaan door co-intentionele vorming van leiding en volk. Door gezamenlijke reflectie en actie ontdekken ze dat zijzelf diegenen zijn die de werkelijkheid voortdurend herscheppen. Wanneer deze bewustwording er is wordt de strijd voor bevrijding een verplichtend engagement. Hierbij benadrukt Freire (1977) dat er een verschil is tussen verandering voor onderdrukten realiseren en verandering met onderdrukten tot stand doen komen. Hij is van mening dat enkel verandering die samen met onderdrukten tot stand komt werkelijke waarde heeft.

5. Radicaal sociaal werk in de praktijk

In dit hoofdstuk geef ik eerst meer uitleg over Philippi High School. In deze school zijn grote problemen op het gebied van infrastructuur. Sinds hun eerste actie van 6 maart zijn de scholieren zich collectief blijven organiseren met als doel het verkrijgen van een schoolgebouw. Na het beschrijven van de acties, koppel ik dit praktijkgedeelte aan de eerder besproken handelingskaders uit hoofdstuk 4.

5.1 De context: Philippi High School

Philippi High School is, zoals ik al beschreef in het eerste hoofdstuk, één van de twee scholen waar ILRIG naschoolse educatie geeft. Er is geen enkel stenen gebouw aanwezig, alle klaslokalen zijn gemaakt van prefab containers, het sanitair wordt gedeeld met de basisschool en er is geen sportveld beschikbaar. (ILRIG, 2014). De scholieren (geciteerd in ILRIG, 2014, p. 9) willen echte klaslokalen in plaats van 'shacks'. "This is because in winter they are extremely cold and in summer they are unbearably hot, making learning and teaching difficult." Selekwá (persoonlijke communicatie, 16 februari 2015) wijst erop dat Philippi High School in 2007 werd opgezet als een 'tijdelijke school'. De scholieren wachten dus al acht jaar op een nieuw schoolgebouw. Deze problemen omtrent de infrastructuur zijn niet alleen te vinden in Philippi High School. The United Front (2015) maakt melding dat The Department of Basic Education (DBE), verantwoordelijk voor basis- en middelbare scholen in Zuid-Afrika, beloofd heeft dat in maart 2015 elke school toegang zou hebben tot drinkbaar water en degelijk sanitair. Deze belofte is niet waargemaakt.

In 2014 beamen de scholieren (ILRIG, 2014) dat ze de directeur er al verschillende keren op hebben gewezen om het Western Cape Education Department (WCED), verantwoordelijk voor het bouwen van scholen in de provincie Western Cape, aan te spreken om een nieuw schoolgebouw te zetten voor Philippi High School. "She, however, was told by the Department that we should wait for elections to pass and that we will only get a proper building if Grade 12 results improve." (ILRIG, 2014, p. 9) Het slaagpercentage steeg in 2014 naar 73%, van de honderdachtenzeventig scholieren slaagden er honderdzesentwintig in om hun 'matric' te behalen. De verkiezingen waren voorbij maar ondanks het sterk gestegen slaagcijfer was er nog altijd geen plan voor een nieuwe school. (ILRIG, 2014)

5.1.1 De start van de campagne

In 2015 besloten de scholieren die het afterschool program volgden, onder impuls van de jongerenwerker van ILRIG, om zelf het heft in handen te nemen en actie te

voeren. Het ontstaan van de Philippi High School "Campaign" was een feit. Volgens Selekwá (persoonlijke communicatie, 6 maart 2015) organiseerden de scholieren op vrijdag 6 maart een eerste actie, een rock up naar het WCED. "Dit betekent ergens samenkomen zonder voorafgaande planning." (Urban Dictionary, 2007) "On the morning of 6 March 2015, we as the Philippi High Students decided that each student will go the Western Cape Education Department (WCED) in order for each of us to ask and get answers themselves". Aldus de Philippi students (geciteerd in Groundup, 2015). Driehonderdvijftig scholieren verzamelden bij het WCED in het centrum van Kaapstad, vertellen de scholieren in Groundup (2015), om te vragen wanneer de school gebouwd wordt. De toegang werd hen door de politie ontzegd. Niemand van de ambtenaren kwam naar buiten om de scholieren te woord te staan, dus bleven ze gewoon vreedzaam staan voor de deur. Na verloop van tijd benaderde de politie de scholieren met een 'Nyala', een voertuig dat gebruikt wordt voor oproerbeheersing ("Nyala APC", z.d.). De scholieren gingen uit protest zitten voor de Nyala en begonnen te zingen. Vervolgens schoot de politie met stun grenades (flitsgranaten) en mogelijk ook rubberen kogels. De scholieren werden uiteengejaagd en naar het treinstation gedreven. Als gevolg van de granaten waren vijf scholieren gewond. Vier van hen werden naar Somerset Hospital gebracht, beamen de scholieren (geparafraseerd in Groundup, 2015). De actie en het geweld van de politie werden gefilmd en beschreven door verschillende nieuwszenders en zorgde voor media-aandacht in heel het land. Doordat het WCED de scholieren niet te woord wilde staan en de politie gewelddadig ingreep, zijn de scholieren nog meer overtuigd in hun protest, benadrukt Selekwá (persoonlijke communicatie, 6 maart 2015). Een systeem waar een departement geen verantwoording aflegt aan zijn burgers en waar politie gewelddadig ingrijpt in een vreedzaam protest is ondemocratisch. De scholieren zijn van mening dat ze zich hier tegen moeten verzetten. Na het einde van de actie publiceerde Minister van Onderwijs, Debbie Schafer (2015, p. 1), een persbericht waarin te lezen staat:

The learners demanded a new brick and mortar high school for Philippi. The WCED is aware of this need and have therefore already budgeted for a new high school in this area. It is currently included in our infrastructure plan. However, we do not currently have the land for the school.

Over het politiegeweld verklaarde Schafer (2015, p. 1): "We are obviously concerned about whether there was excessive force used by SAPS (South African Police Service) on the learners and we are still getting more information. The Western Cape Provincial Government has no operational authority over the police."

Na deze actie was het WCED genoodzaakt iets te ondernemen, verklaart Selekwá (persoonlijke communicatie, 15 maart 2015). Op 15 maart organiseerde het WCED een bijeenkomst met de ouders van de leerlingen, de directie en leerkrachten van

Philippi High School. Vreemd genoeg waren de scholieren in eerste instantie niet uitgenodigd. Na aandringen werden deze toch toegelaten en mochten ze ook vragen stellen. Het departement vertelde dat er twee opties zijn voor Philippi High School. De eerste is een fusie met een andere school in Philippi, een school die aan het einde van dit jaar een nieuw schoolgebouw krijgt. De andere optie is het bouwen van een nieuw schoolgebouw. Het departement heeft hiervoor twee stukken land gevonden. Het ene ligt in Mitchell's Plain en het andere op de grens van Mitchell's Plain en Philippi. Het bouwen van een nieuwe school zou, volgens het WCED, nog minstens twee jaar duren. Over het politiegeweld vertelde het WCED dat ze een onderzoek had gestart om uit te zoeken wie het bevel gaf tot schieten. Ze voegde hieraan toe dat de actie van de scholieren illegaal was. In plaats van te protesteren zouden ze een afspraak moeten maken met het kantoor in hun district. De scholieren waren niet tevreden over de twee opties van het WCED. Ten eerste willen ze een eigen school en niet zomaar fuseren met een andere school in één groot gebouw. Ten tweede zijn de stukken land die het WCED voorstelt ver buiten het gebied waar de scholieren wonen en moeilijk bereikbaar met het openbaar vervoer. De leerlingen voegden hier nog aan toe dat na acht jaar nog eens twee jaar wachten te lang is. Welke garantie hebben de scholieren bovendien dat het bouwproces niet langer dan twee jaar zal duren? De scholieren zijn ook niet overtuigd dat het WCED geen invloed heeft gehad op het geweld van de politie tijdens hun actie op 6 maart benadrukt scholier Baba (persoonlijke communicatie, 15 maart 2015): "We don't see the WCED as innocent and think their behavior towards the students and the police caused the violence." Volgens Selekwá (persoonlijke communicatie, 15 maart 2015) stelde het WCED voor dat het departement binnen een deadline van twee weken zou onderzoeken welke plaats het best geschikt is om een nieuw gebouw te zetten. Na twee weken zouden ze dit dan rapporteren aan de directrice van de school en vervolgens aan de leerlingen. De twee weken gingen voorbij en er kwam geen reactie van het departement. Om zo snel mogelijk een schoolgebouw te krijgen en om de druk hoog te houden, zagen de scholieren zich dan ook genoodzaakt om hun acties voort te zetten.

5.1.2 De volgende acties

In dit deel beschrijf ik de volgende acties die de scholieren voerden en hun plannen voor de toekomst. Dit deel is geschreven vanuit mijn eigen observaties, door middel van gesprekken met de jongerenwerker van ILRIG en de scholieren van Philippi High School.

Op donderdag 26 maart organiseerde ILRIG, zoals elke maand, een 'public forum'. Dit is een discussieavond over een actueel thema, waarin een panel eerst een

uiteenzetting geeft over het thema en vervolgens alle aanwezigen hierover vragen mogen stellen. Het public forum ging die avond over de strijd die Philippi High School voert voor het verkrijgen van een schoolgebouw. Naast een afgevaardigde van de scholieren en de jongerenwerker van ILRIG, Anele Selekwá, was het WCED ook uitgenodigd om te komen spreken. Het departement had vooraf toegestemd maar zei op het laatste moment toch af. Het forum begon met een van de scholieren die gedetailleerd vertelde over de actie van 6 maart. Vervolgens sprak Selekwá over de positie van het WCED en de huidige plannen voor het bouwen van de school. Vooral de interactie met de toeschouwers was interessant. Zo waren er studenten van de 'Rhodes Must Fall Movement' (RMF) aanwezig om hun steun en respect te betuigen. In 5.2.1 zal ik deze 'jonge beweging' verder bespreken. Er was ook aanmoediging van NUMSA⁹, de grootste onafhankelijke vakbond van Zuid-Afrika. Door de gemeenschappelijke ervaring en strijd van deze groepen werd de ervaring van Philippi High School gezien in een groter perspectief. Ras en klasse zijn twintig jaar na het afschaffen van apartheid nog altijd verbonden met elkaar. Dit heeft zijn weerspiegeling in de gehele samenleving, waaronder het onderwijs en de arbeidsmarkt.

De volgende actie was een 'public meeting' georganiseerd door de scholieren zelf op 30 maart in Philippi High School. Na de actie van 6 maart aan het WCED kregen de scholieren zeer veel vragen en interesse van andere organisaties die Philippi High School willen helpen of zelf gelijkaardige problemen hebben. De scholieren vonden het daarom belangrijk om deze organisaties samen te brengen en een open discussie te houden over hoe het verder moet met de campagne van Philippi High School. De verschillende organisaties aanwezig waren: RMF, de ngo Equal Education en activisten van Soundz of the South. Hiernaast waren er ook verschillende (ex)-leerkrachten aanwezig van andere scholen en één leerkracht van Philippi High School. Deze laatste riskeerde haar baan enkel en alleen al door aanwezig te zijn. Alle leerkrachten waren immers verboden vanuit het WCED om ook maar iets met de acties te maken te hebben. Er werd, net zoals op het public forum, eerst duiding gegeven bij de actie van 6 maart. Vervolgens werd er gediscussieerd over volgende acties, strategieën en andere ideeën. Het idee om net zoals de RMF een gebouw te bezetten kreeg veel steun. Er werd gesproken over het bezetten van een witte geprivilegieerde school. De leerkracht van Philippi High School benadrukte dat het belangrijk was dat vooral de ouders en de gemeenschap bewust werden gemaakt van de problemen van de school zodat de scholieren in volgende acties minder kwetsbaar zouden zijn en gesteund worden door een grote groep mensen. Op het einde van de bijeenkomst werd er beslist om een actiegroep

⁹ NUMSA staat voor National Union of Metalworkers of South Africa.

op te richten voor alle geïnteresseerden die samen met de scholieren de volgende acties willen plannen en organiseren.

In de weken die volgden namen de scholieren deel aan verschillende acties van andere bewegingen die hen steun betuigden. Zo namen ze op 1 april deel aan het sleep-in protest van Equal Education bij het parlement in Kaapstad. De actie was gericht naar de minister van Basiseducatie Angie Matshekga voor de implementatie van de standaardnormen van de schoolinfrastructuur. De scholieren waren op 9 april aanwezig op de campus van de UCT (universiteit van Kaapstad) en zagen samen met duizenden anderen het standbeeld van Cecil Rhodes vallen. Op 1 mei namen ze deel aan de 'May day march' van NUMSA want ook de klassenstrijd van de arbeiders beschouwen ze als 'hun strijd'. Bij al deze acties zorgden de scholieren ervoor dat ze duidelijk herkenbaar waren, door hun schooluniform te dragen en altijd in grote groep aanwezig te zijn. Ze vertelden altijd aan zoveel mogelijk mensen wie ze waren, wat ze hadden meegemaakt op 6 maart en waar ze voor stredden. Naast deelname aan deze acties, voerden ze ook zelf actie. Van woensdag 8 april tot vrijdag 10 april, tijdens de schoolvakantie, gingen ze drie namiddagen aan het WCED staan met zelfgemaakte borden waarop verschillende slogans stonden. ("Class rooms not containers", "Don't discriminate, we want our school to be built", "73% pass rate but still no school for us") Ze gaven de vele voorbijgangers meer uitleg over hun school en de reden van hun protest. De deelname aan al deze acties zorgde ervoor dat de campagne van Philippi High School levend werd gehouden en dat ze vele mensen bewust maakten van hun strijd. Naast deze acties probeerden de scholieren ook op een constructieve manier mee te werken aan een oplossing. Een van de scholieren werd lid van de School Governing Body (SGB), een adviesorgaan voor het WCED bestaande uit directeur, leerkrachten, ouders en leerlingen.

5.1.3 De toekomst

Ondanks er in de SGB beslist is over het stuk land waar de school gebouwd zal worden is er op dit moment nog geen concreet plan, vertelt Selekwa. (persoonlijke communicatie, 15 mei 2015). Ondertussen voert het WCED kleine herstellingen uit aan de containers waar de scholieren nu les in krijgen. Zo heeft het departement op 14 mei bijvoorbeeld de ramen hersteld. Volgens de scholieren kan dit gedrag twee redenen hebben. Het WCED voelt de druk vanuit de scholieren om actie te ondernemen, dus ze moeten wel iets doen. Of het bouwen van een nieuwe school zal nog lang duren en in afwachting proberen ze de containers meer leefbaar te maken. In beide gevallen zijn de scholieren van mening dat hun acties verderzetten nut heeft. Het WCED probeert de scholieren ervan te overtuigen om te stoppen met

hun acties. Aan Athule Baba, een van de scholieren die dit jaar haar matric doet, werd verteld dat haar toekomst in het gedrang zou komen als ze niet zou stoppen met actievoeren. De scholieren zijn gefrustreerd in het lange bureaucratische proces van zowel de SGB als het WCED en omtrent de weinige informatie die ze krijgen. Het is ook nog altijd niet gelukt om de ouders en de gemeenschap warm te maken voor hun strijd. Het grootste verschil is dat hun ouders het proces willen afwachten vanuit het SGB en het WCED en hier niet in willen tussenkomen. De scholieren denken radicaler, zijn niet akkoord met de manier hoe dit proces verloopt en verzetten zich hiertegen. Doordat ze geen aansluiting vinden bij de eigen gemeenschap gaan ze binnenkort proberen scholieren van andere scholen te overtuigen en te mobiliseren voor nieuwe acties.

Na drie maanden actievoeren is het dus nog altijd niet duidelijk wat de toekomst zal brengen voor Philippi High School. Er zijn veel beloftes gemaakt maar nog altijd weet niemand wanneer de nieuwe school gebouwd zal worden. Een blijvende opvolging van zowel ILRIG als de scholieren zelf is nodig. Het aanslepen van dit proces vraagt een grote inspanning van zowel de scholieren als de jongerenwerker van ILRIG, Anele, om zich hiervoor te blijven inzetten. Ik had zelf het gevoel dat de acties van Philippi High School bijna alle tijd van zowel mijzelf als Anele opslochten. Er bleef voor Anele weinig ruimte over om zich met zijn andere taken binnen de organisatie bezig te houden. Bovendien is het voor hem als begeleider noodzakelijk om zich ook buiten de werkuren vrij te maken. De scholieren offerden ook veel van hun vrije tijd op om actie te voeren. Bij vele acties waren het echter altijd dezelfde scholieren die telkens kwamen opdagen, men spreekt wel over collectieve actie maar mag niet vergeten dat deze vaak berust op de inspanningen van een kleine minderheid.

5.2 Synthese van het radicaal sociaal werk

Het proces van structurele verandering in de situatie van de scholieren van Philippi High School en de rol van ILRIG hierin zal ik beschrijven aan de hand van de theorie van Bailey & Brake (1980) en die van Freire (1977). Het volgende deel is geschreven vanuit mijn eigen observaties, door middel van conversaties met de jongerenwerker van ILRIG en met de scholieren van Philippi High School.

5.2.1 Bailey & Brake versus de praktijk

1. Samenbrengen van rechthebbenden

Het samenbrengen van rechthebbenden wordt door Bailey & Brake (1980) gezien als een eerste vorm van collectieve actie. Mijn stageorganisatie speelt hierin een cruciale rol. In het afterschool program van ILRIG is iedereen welkom, er zijn geen

vereisten en verplichtingen om deel te nemen aan de sessies. De groep kent grote samenhang, maar is niet gesloten voor nieuwkomers. ILRIG is de enige organisatie die een naschools programma geeft in Philippi High School, alle andere educatie wordt gegeven door leerkrachten die verbonden zijn aan de school en zich niet kritisch kunnen uitspreken. Tijdens het programma wordt er een veilige omgeving gecreëerd waar iedereen zijn mening kwijt kan. De jongeren worden gestimuleerd in het begrijpend lezen en beluisteren van andere meningen en ze leren zelf, verbaal en schriftelijk, een opinie formuleren. In de campagne van Philippi High School dragen de scholieren altijd hun schooluniform tijdens de acties. Dit verhoogt natuurlijk de visibiliteit en zorgt tevens voor een 'wij-gevoel'. Alle andere acties werden ook collectief uitgevoerd. Bijvoorbeeld: een klacht neerleggen bij de politie gebeurt niet alleen, maar met zoveel mogelijk scholieren samen. Doordat er een positieve en veilige omgeving wordt gecreëerd, van scholieren in dezelfde situatie, zorgt dit voor bonding (zie 4.1.1) tussen de deelnemers. Dit proces van binding versterkt het sociaal kapitaal van de scholieren en zorgt ervoor dat ze zich meer zelfzeker voelen. Het vergroot ook de sociale cohesie, een zeer belangrijk onderdeel van collectieve actie.

2. Bridging

Naast versterkend te werken in de eigen groep is het volgens Bailey & Brake (1980) belangrijk om linken te zoeken met andere organisaties. Aangezien ILRIG in twee scholen naschoolse educatie geeft was het een opportuniteit om de andere school, Alexander Sinton High School, bij de acties van Philippi te betrekken. Het zou een zeer mooi en sterk signaal zijn van collectieve actie, dat een gekleurde school in een totaal andere context, zich solidair verklaart met de strijd die een zwarte school voert. Daarom werd er door de jongerenwerker van ILRIG veel tijd gestoken in het bewust maken van de scholieren van Alexander Sinton. Naast bewustwording stond ook kennismaking tussen de twee scholen centraal in het proces van bridging. Door elkaar te leren kennen werd de motivatie van de scholieren van Alexander Sinton groter om hun steentje bij te dragen. Het plan van deze leerlingen was om fundraising-activiteiten te organiseren om de campagne van Philippi te financieren. Net zoals deelname aan het afterschool program is het engagement om Philippi High School te steunen echter vrijblijvend. Dit zorgde ervoor dat slechts enkele scholieren van Alexander Sinton belangstelling toonden en de deelname aan ontmoetingsactiviteiten of acties zeer laag was. Bijgevolg daalde de interesse en de deelname voor het afterschool program in zijn geheel. Een scholier van Alexander Sinton (persoonlijke communicatie, 15 april 2015) verwoordt het als volgt: "The content of the meetings almost only goes about Philippi High School. Anele (youth worker) talks about co-operation between the two schools, but most of the learners are not interested in this subject."

Een andere belangrijke samenwerking is die met de 'Rhodes Must Fall Movement' (RMF): "The Rhodes Must Fall Movement is a collective movement of students and staff members mobilizing for direct action against the reality of institutional racism at the University of Cape Town." (Rhodes Must Fall, 2015) Deze beweging van voornamelijk zwarte studenten ontstond als een protestgroep tot verwijdering van het standbeeld van de Britse imperialist Cecil Rhodes op de campus van de UCT. De campagne kreeg al snel internationale aandacht en leidde tot een beweging in Zuid-Afrika om het onderwijssysteem te dekoloniseren. De beweging slaagde erin een administratief gebouw van de UCT te bezetten en zo de druk op het universiteitsbestuur te vergroten. De activisten slaagden in hun opzet en op 9 april 2015 werd het standbeeld verwijderd van de universiteitscampus. Het is indrukwekkend hoe RMF op korte tijd zeer veel media-aandacht kreeg en er bijzonder snel in slaagde om haar belangrijkste doel, de verwijdering van het standbeeld, te realiseren. Dit alles was niet mogelijk geweest zonder de bezetting van een universiteitsgebouw. Philippi High School en RMF hebben grote gelijkenissen, vooral op ideologisch gebied. Ze strijden beiden tegen een onderwijssysteem dat in een tijdperk van post-apartheid nog altijd ongelijkheid in stand houdt en een blanke minderheid bevoordeelt. Structurele verandering willen ze beiden bereiken via collectieve actie. Er zijn echter ook grote verschillen. UCT heeft een geprivilegieerde positie ten aanzien van Philippi High School. Het is een universiteit met internationale erkenning waardoor de media-aandacht zeer groot is en er worden op de campus geen politieagenten toegelaten, wat protesteren iets makkelijker maakt. Bij de bezetting van het gebouw waren niet alleen studenten aanwezig, maar ook professoren, ouders en andere activisten waardoor het een echte burgerbeweging werd. Philippi High School kan veel leren van de professionele aanpak waarmee RMF actie voerde en nog steeds voert.

Hierboven heb ik twee belangrijke voorbeelden gegeven waarin duidelijk wordt hoe Philippi High School kan samenwerken. Toch heb ik gemerkt dat niet elke samenwerking, hoe mooi het ook zou zijn, gemakkelijk werkt. Het was moeilijk voor ILRIG om Alexander Sinton High School warm te maken om collectieve actie te voeren voor Philippi High School. Dit heeft volgens mij, in de eerste plaats, te maken met het feit dat deelname aan het proces 'top-down' (van bovenuit) werd opgelegd. Bovendien sloot de problematiek van Philippi niet aan bij de leefomgeving van Alexander Sinton wat leidde tot desinteresse en het afhaken van de gehele groep. In het geval van Philippi High School groeide het thema vanuit de scholieren zelf ('bottom up'), en oogstte zo meer succes. Bovendien ligt de thematiek waarin men verandering wil krijgen, nl. de eigen school, zeer dicht bij de leefwereld van de scholieren. Met Rhodes Must Fall lijken de gelijkenissen op het eerste zicht groot. Maar de universiteit bevindt zich niet in een zwarte township

maar in Rondebosch, een residentiële wijk met voornamelijk blanke inwoners, dus de context is helemaal anders. Bovendien geniet Philippi High School niet het internationale aanzien van de UCT.

3. Betrokkenheid in community issues

Het derde onderdeel van collectieve actie ervaren Bailey & Brake als betrokkenheid in community issues. De jongerenwerker van ILRIG komt zelf uit een naburige township, Khayelitsha, met dezelfde sociaaleconomische kenmerken en taal als Philippi. Hij kan de problemen van Philippi goed aanvoelen en fungeren als een vertegenwoordiger van de scholieren ten opzichte van de gemeenschap. Vanuit mijn eigen ervaring, als stagiair uit het Westen, heb ik gemerkt dat het niet gemakkelijk is om echt geïntegreerd te geraken in een gemeenschap die weinig gelijkenissen vertoont met die van mezelf. Vooral de taalbarrière, het isiXhosa, maakt het moeilijk om op een authentieke manier contact te maken.

Ik beschreef al in het eerste hoofdstuk dat Philippi een gedepriveerde wijk is met vele sociale problemen. Een sterke educatie zou kunnen bijdragen tot het verminderen van de werkloosheid en armoede in de wijk. Wanneer Philippi High School acties organiseert kan het opportuun zijn dat de gemeenschap hierbij betrokken wordt. Vooreerst voor de scholieren omdat dit het draagvlak van hun acties vergroot en de scholieren minder kwetsbaar maakt. Maar ook voor de gemeenschap omdat dit structurele verandering op andere gebieden kan stimuleren. Het is met andere woorden een win-win situatie. ILRIG heeft ervoor gezorgd dat de scholieren van Philippi High School zich associëren als één groep. Om ervoor te zorgen dat de collectieve acties die Philippi High School voert succesvol zijn, zal ze echter nog meer verbinding moeten maken met andere groepen en vooral met de eigen gemeenschap. ILRIG kan hier volgens mij nog meer een brugfunctie vervullen en samenwerking stimuleren.

4. Decentraliseren en democratiseren van groepswerk

Als vierde element onderschrijven Bailey & Brake het decentraliseren en democratiseren van het groepswerk. In de praktijk bleek dat de beweging rond Philippi High School bewust geen leiders heeft. Bij de actie op 6 maart aan het WCED eiste de politie dat de scholieren vier of vijf leiders naar binnen stuurden. De scholieren (Groundup, 2015) reageerden met: "We don't have a leadership, we are not comfortable with giving our power to a group of very few students and each student is here to find out answers for themselves." Bij het maken van beslissingen wordt er ook altijd uitgebreid tijd genomen om de verschillende meningen te horen. Belangrijke beslissingen worden enkel gemaakt met consensus van iedereen. Dit is een traag proces maar zorgt ervoor dat alle scholieren betrokken worden en de

beweging op één lijn zit. Ik ben van mening dat het de taak is van de begeleider om dit proces te versterken en te bewaken.

Bailey & Brake (1980) wijzen erop dat het cruciaal is dat individuen niet gedwongen worden tot collectieve actie en dat de sociaal werker zich ervan bewust moet zijn dat hij met personen werkt uit een kwetsbare omgeving. Wanneer de scholieren op 6 maart een 'rock up' organiseerden naar het WCED was er weinig keuze om al dan niet aan de actie deel te nemen. De school zou niet opengaan en iedereen werd aangespoord om deel te nemen. Ik begrijp dat het cruciaal is dat zoveel mogelijk mensen deelnemen aan een collectieve actie om een zo groot mogelijk effect te bereiken en de actie geslaagd te noemen. Ik ben echter van mening dat ieder persoon individueel zijn keuze moet kunnen maken. De jongerenwerker had voor de actie zelf bijvoorbeeld kunnen benadrukken dat iedereen vrij is om deel te nemen of niet. Natuurlijk had niemand verwacht dat de politie met dergelijk geweld zou reageren, toch denk ik dat het mogelijk is om zich minder kwetsbaar op te stellen. Dit kan door de steun te krijgen van andere stakeholders die gebaat zijn met de structurele verandering waar de jongeren op mikken. Hiermee bedoel ik in de eerste plaats de ouders en de leerkrachten van Philippi High School.

5.2.2 Freire versus de praktijk

In de visie van Freire (1977) zorgt ILRIG ervoor dat de leerlingen van Philippi High School bevrijd worden uit de cultuur van het zwijgen. De rol van de sociaal werker in deze context is niet gelijk aan die van een gewone leerkracht. Het is belangrijk om een open dialoog aan te gaan en de leerlingen te laten reflecteren over hun eigen situatie. Door dit proces van kritisch nadenken, problematiseren, open dialoog en reflectie ontstaat er bewustwording en bevrijding uit de cultuur van het zwijgen. Tijdens de sessies van het afterschool program leren de scholieren zelf kritisch nadenken over hun eigen situatie en deze problematiseren. Zo schreven ze bijvoorbeeld in 2014 een open brief naar de minister van Onderwijs in de provincie Western Cape, Debbie Schafer. De brief werd geschreven vanuit hun eigen ervaring en verwoordt wat de scholieren zelf denken over hun situatie.

It is also our firm belief that the Western Cape Provincial Government has unfairly treated our school because it is in a poor working class area. We believe that had it been in one of the rich areas it would have been different. In fact, there are no learners from rich areas who continue to learn under such conditions. (ILRIG, 2014, p. 9)

Wanneer er actie wordt gevoerd is het volgens Bailey & Brake (1980) belangrijk dat sociaal werk niet de vervanging wordt van politieke actie. Freire (1977) spreekt over het verschil tussen verandering brengen *voor* onderdrukten en verandering

creëren *met* onderdrukten. Enkel de laatste vorm zou werkelijke waarde bevatten. Dit geeft het verschil weer tussen politiek en sociaal werk waarbij de eerste vorm enkel oog heeft voor structurele verandering an sich. Politisering voor sociaal werk zou enkel belangrijk mogen zijn wanneer dit gebeurt in samenspraak met de doelgroep en het werken aan verandering een procesmatige aanpak heeft. Na de actie van 6 maart werden de scholieren al snel benaderd door activisten van de ngo Equal Education. Zij waren al langer bezig met een politieke campagne over de infrastructuur van basis- en middelbare scholen. Equal Education wilde graag samenwerken met Philippi High School, hen een platform geven om actie te voeren en de scholieren laten deelnemen aan hun campagne. Al snel bleek dat, als ze zouden toestemmen, er minder inspraak zou zijn. Philippi High School zou zich moeten aanpassen aan de regels van Equal Education en niet langer als Philippi High School kunnen actievoeren. De scholieren weigerden het aanbod en besloten zelfstandig door te gaan. Nochtans staat Philippi High School niet helemaal alleen. ILRIG speelt een belangrijke rol in heel dit proces van collectieve actie. Het verschil met Equal Education is dat zij de scholieren niet gebruiken voor hun eigen (politieke) doeleinden, maar samen met de scholieren aan de slag gaan.

Het is naar mijn mening niet mogelijk om aan structurele verandering te werken zonder het individu eerst te empoweren, sterker te maken. Freire (1977) beschrijft dit als de bevrijding uit de cultuur van het zwijgen. Wanneer men overgaat tot collectieve actie moet men trachten deze individuele focus te behouden. Het is gemakkelijk om individuele behoeften te negeren wanneer er grote 'politieke' belangen op het spel komen te staan. Tijdens de sessies waren de scholieren vrij om te kiezen op welke manier ze actie zouden voeren. De jongerenwerker begeleidde dit gesprek maar het laatste woord was aan de scholieren. Nochtans zijn velen onder hen minderjarig en kunnen geen eigen verantwoordelijkheid nemen over hun acties. Is het dan legitiem alle macht uit handen te geven en de groep scholieren te laten beslissen? Het collectief zal altijd beslissen in het belang van de meerderheid. Ik ben van mening dat een begeleider de groep veel vrijheid kan geven maar in het proces altijd de controle moet houden. Alleen dan kunnen de individuele behoeften van elk groepslid worden bewaakt. Er is dan meer ruimte voor persoonlijke reflectie en de begeleider kan erop toezien dat de collectieve actie geen vervanging wordt van politieke actie.

5.3 Besluit

In bovenstaande synthese heb ik de handelingskaders van Bailey & Brake en Freire verbonden aan de context van Philippi High School. In dit besluit zal ik mijn belangrijkste aanbevelingen voor ILRIG formuleren.

Uit het model van Bailey & Brake heb ik geleerd dat het samenbrengen van rechthebbenden en het creëren van bonding de belangrijkste voorwaarden zijn om aan collectieve actie te doen. Men kan pas spreken van 'collectieve' actie als deze werkelijk collectief is en dus vanuit een gemeenschappelijk belang vertrekt. Daarom is het voor ILRIG belangrijk om tijdens de sessies die het geeft hier voldoende aandacht aan te blijven besteden. Die aandacht moet onder meer gaan naar het democratiseren en decentraliseren van het groepswerk, een ander kenmerk van collectieve actie. De scholieren hebben geen leiders, geen hiërarchie en iedereen wordt door de groep gelijkwaardig behandeld. ILRIG moet deze collectieve manier van werken stimuleren, bewaken en verder laten ontwikkelen. Bailey & Brake vinden het ook cruciaal om linken te leggen met andere organisaties. Het bleek in de praktijk echter niet evident om zomaar duurzame relaties aan te gaan met andere groepen. Dit kwam vooral doordat deze te weinig overeenkomsten hadden met de scholieren van Philippi (zie Alexander Sinton en RMF). Daarom lijkt het me verstandig voor ILRIG om op zoek te gaan naar specifieke bondgenoten, namelijk scholen die ook te kampen hebben met grote problemen op het vlak van infrastructuur. ILRIG kan hier onderzoek naar doen en deze scholen verbinden met elkaar. Onderzoek zou niet alleen bijdragen tot bridging maar zorgt er ook voor dat de strijd van Philippi High School gezien kan worden in een bredere context. Bovendien kan een degelijk onderzoek gebruikt worden voor overheidssignalering. Bondgenoten moeten natuurlijk ook gezocht worden binnen de eigen gemeenschap. Daar is nog te weinig betrokkenheid waardoor de scholieren nog te veel op zichzelf aangewezen zijn. Strategieën ontwikkelen om ouders, leerkrachten en andere stakeholders in de campagne van Philippi High School te betrekken, zou daarom voor ILRIG eveneens een prioriteit moeten zijn.

In deze collectieve benadering is de positie van het individu altijd doorslaggevend. Ik ben van mening dat het proces van bewustwording, zie Freire, altijd centraal moet staan in de werking van ILRIG en meer waarde heeft dan het voeren van collectieve actie. Ik denk dat zonder bewust te zijn van je eigen situatie je nergens actie voor kan voeren. ILRIG mag niet de fout maken van andere organisaties door te veel te focussen op politieke doelen en het individu te vergeten. Voor, tijdens en na collectieve actie is de individuele focus cruciaal. ILRIG moet ruimte maken voor persoonlijke reflectie en keuzes met betrekking tot actievoeren en ook beseffen dat de scholieren kwetsbaar zijn.

6. Transfer naar Vlaanderen

Ik ben er mij bewust van dat mijn scriptie een specifiek onderwerp behandelt in een land waar de context zeer verschillend is in vergelijking met die van Vlaanderen, België en Europa. De inzichten vanuit Kaapstad zullen niet zomaar toepasbaar zijn in die westerse context en hebben alleszins een aanpassing nodig. Toch denk ik dat het leerrijk is om te trachten een transfer te maken naar het Westen. Er zijn zeker parallellen te trekken in het structureel werken met onderdrukte groepen. Het is dan ook een kans om te kijken naar de Vlaamse context en mijn inzichten verkregen uit de theorie en mijn praktijkervaringen hierop toe te passen.

Hermans (2014) wijst erop dat een radicale benadering van het structureel werken niet evident is in Vlaanderen en Nederland. Dit komt omdat organisaties vaak financieel gebonden zijn aan een overheid die subsidieert en daardoor de afhankelijkheid groot is. Hierdoor kiezen sociaal werkers meer voor beleidsgericht werken, een methodiek waarbij een evenwicht vinden tussen kritisch en coöperatief handelen belangrijk is. De radicale invloed blijft echter wel bestaan in het structureel sociaal werk. Hermans (2014) spreekt in dit verband over een evolutie naar assertief sociaal werk in de Lage Landen. Jones & Truell (geciteerd in Hermans 2014, p. 40) beschrijven assertief sociaal werk als: "Het bouwen van partnerschappen met burgers, gebruikers en sociale bewegingen, om invloed uit te oefenen op het beleid vanuit een grondrechtenbenadering." Hermans (2014) vult hierbij aan dat dit geen simpele positie is voor het sociaal werk. Het moet hierdoor steeds balanceren tussen het individu, de samenleving en de eigen waarden. Het is daarom nodig als sociaal werker een strategie te ontwikkelen om hiermee om te gaan.

Twee voorbeelden die ik hieronder kort wil schetsen zijn het straathoekwerk in Vlaanderen en 'de verenigingen waar armen het woord nemen'.

"Straathoekwerk is een laagdrempelige professionele werkvorm waarbij het respect voor de vragen, behoeften, waarden en de eigen verantwoordelijkheid van de doelgroep de norm is." (Kennisplein, z.d.) Vlastrov, de Vlaamse koepelorganisatie van het straathoekwerk (geparafraseerd in Grymonprez, 2012) is van mening dat in de huidige samenleving, zie het neoliberalisme, er meer nood is aan structureel sociaal werk. In 2011 heeft Grymonprez (2012) een onderzoek afgenomen bij achtenzeventig straathoekwerkers in Vlaanderen. Iets minder dan 50% van de respondenten verkozen een handelingskader dat de verbinding maakt tussen een individuele en structurele aanpak. Meer dan de helft van de bevraagde straathoekwerkers vond dat structureel werken past binnen hun takenpakket. Op de vraag of de doelgroep betrokken moet worden bij het structureel werken

antwoordde amper 7% van de ondervraagden positief. Grymonprez (2012) vult aan dat Vlastrov (2009) in haar publicaties over structureel werk ook weinig vermeldt over deelname van de 'gasten', de cliënten van de straathoekwerker, aan het proces van structurele verandering. Het is volgens Grymonprez (2012) niet geweten, of straathoekwerkers deelname van de doelgroep nodig achten en onder welke omstandigheden dit moet plaats vinden. Ik beschreef al eerder dat Freire (1977) in dit verband het onderscheid maakt tussen actievoeren *voor* de onderdrukten en actievoeren *met* de onderdrukten waarbij in de eerste vorm de begeleider dezelfde fout maakt als de onderdrukkers en de doelgroep afhankelijk blijft van de begeleider. Wanneer het actievoeren samen met de doelgroep gebeurt wordt deze meer zelfstandig en ontstaat er bevrijding uit de cultuur van het zwijgen, aldus Freire (1977). Bailey & Brake (1980) zijn er ook van overtuigd dat structurele verandering samen met de onderdrukten moet gebeuren door middel van collectieve actie. In mijn werk met de scholieren van Philippi High School wordt het vanzelfsprekend geacht, dat alles samen met hen gebeurt. Dit maakt het proces traag en tijdrovend, maar zorgt ervoor dat de scholieren geëmancipeerd worden. Men is op mijn stageplaats ook van oordeel dat collectieve actie meer draagkracht heeft dan individuele signalering.

Een andere vergelijking die ik wil maken is met de 'verenigingen waar armen het woord nemen'. Recht-Op (z.d.), in Antwerpen, is zo'n vereniging en beschrijft haar missie als volgt: "Werken vanuit en samen met mensen in armoede, aan de verandering van structuren in de samenleving die mensen uitsluiten." Recht-Op (z.d.) wil structureel werken aan een samenleving met minder armoede en dit samen met mensen die in armoede leven. Via participatie versterken ze mensen en werken ze tegelijkertijd aan maatschappelijke verandering. De methodiek van Recht-Op bestaat uit maatzorg, groepswork en sociale actie. Recht-Op (z.d.) vult aan dat er grenzen zijn omtrent betrokkenheid van de doelgroep in het structureel werken, maar dat dit de organisatie er niet van weerhoudt om zoveel mogelijk participatie te stimuleren. Wanneer de begeleider van de vereniging, meestal een beroepskracht, samenwerkt met de mensen in armoede staan dialoog en groepswork centraal. Inzichten van de twee theoretische kaders die ik eerder beschreven heb zijn terug te vinden in de methodiek van verenigingen waar armen het woord nemen. Bailey & Brake (1980) zien het groepswork of 'samenbrengen van rechthebbenden' als eerste onderdeel van collectieve actie. Freire (1977) hecht dan weer veel belang aan de dialoog om de eigen situatie te problematiseren. Het groepswork is ook een belangrijk onderdeel van het afterschool program van ILRIG. Het samenbrengen van de jongeren en praten over hun eigen ervaringen zorgen voor een sterke gemeenschappelijke basis. Van hieruit probeert mijn stageplaats de

verbinding te maken naar het structurele niveau, zonder de individuele focus te verliezen.

Vanzelfsprekend krijgt structureel werken een andere invulling in de context waarbinnen het zich afspeelt. Het land, het politieke beleid, het soort organisatie en de relatie met de overheid zijn allemaal factoren die meespelen in de methodes die haalbaar zijn om te werken aan structurele verandering. Aangezien ILRIG een onafhankelijke ngo is die enkel gesubsidieerd wordt door buitenlandse organisaties is het bijvoorbeeld makkelijker om zich kritisch op te stellen tegen de Zuid-Afrikaanse overheid. In Philippi High School kan Anele in het afterschool program zeggen wat hij wil, hij is niet verbonden aan de school of aan het WCED. Dit staat in schril contrast met de leerkrachten van de school die zich niet kritisch mogen uitlaten over het beleid of deelnemen aan de acties van de scholieren zonder het risico te nemen hun job te verliezen.

Ondanks het feit dat sociaal werk in Vlaanderen zich bewust is van de nood aan structureel werken in de huidige maatschappij vertaalt zich dat misschien te weinig in concrete acties. Vaak wordt een radicale aanpak afgezwakt tot een min of meer kritische houding waar samenwerking met de overheid centraal staat. Ik acht het cruciaal dat het sociaal werk zich zoveel mogelijk onafhankelijk blijft opstellen, sociaal werk heeft in de eerste plaats verantwoording af te leggen ten opzichte van achtergestelde groepen die uitgesloten worden en pas in tweede instantie aan de overheid. In het straathoekwerk zijn velen overtuigd dat structureel sociaal werk deel moet uitmaken van hun takenpakket. Nochtans ziet slechts een klein aantal straathoekwerkers dit als een proces dat samen met de doelgroep gebeurt. Als structureel werken hoofdzakelijk gebeurt door de professional zelf bestendigen we meer de afhankelijkheid van de rechthebbenden en hechten we te weinig waarde aan hun betrokkenheid. Bovendien kan structureel sociaal werk zich niet beperken tot signalering van de professional zonder participatie van de doelgroep. Ik ben dan ook blij dat de verenigingen waar armen het woord nemen, in het structureel werk dat ze doen, de betrokkenheid van de doelgroep centraal stellen. Ik ben echter ook kritisch en vraag me voorzichtig af hoe groot hun bewegingsruimte is om de overheid te bekritisieren, aangezien ook zij subsidies ontvangen.

7. Conclusie

In de huidige Zuid-Afrikaanse context is er nood aan organisaties die structureel werken. Het ANC-beleid slaagt er niet in om de grote kloof tussen rijk en arm te verkleinen. Integendeel, door de neoliberale politiek die ze voert, wordt de scheiding steeds groter. Het onderwijs is één van de instituties die deze ongelijkheid blijft bestendigen in de samenleving. Scholen in achtergestelde wijken, zoals Philippi in Kaapstad, hebben grote tekorten op het gebied van infrastructuur en andere middelen met als gevolg dat jongeren onvoldoende voorbereid zijn op de toekomst. Philippi High School is één van die scholen waar structurele verandering nodig is en waar ILRIG naschoolse educatie geeft. Daarom formuleerde ik mijn probleemstelling als: "Hoe kan ILRIG via het gedachtegoed van radicaal sociaal werk inzetten op structurele verandering in Philippi High School?". Na het radicaal sociaal werk besproken te hebben, koos ik om de handelingskaders van Bailey & Brake en Freire toe te passen op mijn stagepraktijk. Uit deze synthese van theorie, praktijk en mijn eigen standpunt zal ik hier mijn belangrijkste besluit formuleren

Het is cruciaal voor ILRIG in het werken met de scholieren van Philippi High School dat zowel het individu als de groep centraal staat. In de eerste plaats moet ILRIG ervoor zorgen dat er altijd een veilig en open klimaat is tijdens de bijeenkomsten van de scholieren. Hierdoor versterkt de sociale cohesie tussen de groepsleden, ontstaat er een 'wij-gevoel' en worden individuen gestimuleerd om kritisch te zijn. In deze stimulerende omgeving kan zelforganisatie ontstaan waar ILRIG een bescheiden maar belangrijke rol heeft. In die rol moet ze erop toezien dat het groepswerk gedecentraliseerd en democratisch verloopt. Met andere woorden dat er geen hiërarchie ontstaat tussen de scholieren en dat ieder individu zijn mening kan geven over hoe er gewerkt kan worden aan structurele verandering. Wanneer ILRIG collectieve actie wil organiseren moet dit gebeuren in betrokkenheid met de doelgroep, samen met de scholieren.

In het laatste hoofdstuk heb ik getracht mijn probleemstelling toe te passen op de Vlaamse context. Hieruit heb ik geleerd dat de overheidsonafhankelijkheid van ILRIG een groot voordeel is. Evenmin is het vanzelfsprekend dat structureel werken in een organisatie samen met de doelgroep gebeurt. ILRIG doet dit en dat moet volgens mij aangemoedigd worden.

Structurele verandering is een traag proces. Na drie maanden actievoeren is er nog steeds geen duidelijkheid over de toekomst van Philippi High School. Bureaucratische structuren en een conservatief beleid verzetten zich hier tegen. Daarom is de manier hoe er gewerkt wordt aan verandering misschien wel belangrijker dan het uiteindelijke resultaat.

Door dit schrijven en mijn praktijkervaring in Kaapstad ben ik zelf bewuster geworden van de betekenisvolle impact die structureel sociaal werk met onderdrukten kan hebben. Blijvend onderzoek en praktijkwerk kunnen dit alleen maar stimuleren.

Literatuurlijst

- Aarts, N. (2012). Zelforganisatie in de netwerksamenleving. *C*, jaargang 7, Amsterdam. Geraadpleegd op 26 april 2015, <http://dare.uva.nl/document/2/132889>.
- Alexander Sinton High School. (2013). Geraadpleegd op 25 april 2015, <http://www.sinton.co.za/?page=About+our+School&cat=WELCOME>.
- Amnesty International. (z.d.). *Advocacy*. Geraadpleegd op 10 mei 2015, <https://www.amnesty.nl/mensenrechten/encyclopedie/advocacy>.
- Anrys, S. (12 juni 2010). *Werkloosheid in Zuid-Afrika hoger dan tijdens Apartheid*. Geraadpleegd op 2 mei 2015, <http://www.mo.be/artikel/werkloosheid-zuid-afrika-hoger-dan-tijdens-apartheid>.
- Bailey, R., Brake, M. (1980). *Radical social work and practice*. Londen: Edward Arnold (Publishers) Ltd.
- Becue, P. (27 maart 2014). *De Gini-coëfficiënt*. Geraadpleegd op 16 mei 2015, <http://fdmagazine.be/artikel/de-gini-co%C3%ABffici%C3%ABnt>.
- Blok, W. (2012). Een internationale blik verruimt het sociaal denken. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, jaargang 21 (issue 3), Utrecht. Geraadpleegd op 3 mei 2015, <http://www.journalsi.org/index.php/si/article/viewFile/320/278>.
- Boxstaens, J. (2014). *Structureel Sociaal Werk* [Powerpoint]. Antwerpen: Karel de Grote Hogeschool.
- Buelinckx, J. (2003). *COSATU en het beleid van Thabo Mbeki*. Geraadpleegd op 2 mei 2015, http://www.thesis.net/cosatu/cosatu_inhoud.htm.
- City of Cape Town. (juli 2013). *City of Cape Town – 2011 Census Suburb Athlone*. Geraadpleegd op 20 mei 2015, https://www.capetown.gov.za/en/stats/2011CensusSuburbs/2011_Census_CT_Suburb_Athlone_Profile.pdf.
- City of Cape Town. (juli 2013). *City of Cape Town – 2011 Census Suburb Philippi*. Geraadpleegd op 24 mei 2015, https://www.capetown.gov.za/en/stats/2011CensusSuburbs/2011_Census_CT_Suburb_Philippi_Profile.pdf.

- Decelle, P. (2014). *Structureel sociaal werk: Sociale economie als casestudy* [eindwerk]. Leuven: KU Leuven.
- Engbersen, G., Snel, E., Weltevrede, A. (2005). *Sociale herovering in Amsterdam en Rotterdam: één verhaal over twee wijken*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Equal Education. (z.d.). *Overview & history*. Geraadpleegd op 3 mei 2015, <https://www.equaleducation.org.za/campaigns/minimum-norms-and-standards>.
- Fook, J. (2002). *Social Work: Critical Theory and Practice*. Londen: Sage.
- Freire, P. (1977). *Pedagogie van de onderdrukten*. Baarn: In den Toren.
- Ganesh, W. (9 februari 2014). *Rechthebbende*. Geraadpleegd op 17 mei 2015, <https://www.ensie.nl/winish-ganesh/rechthebbende>.
- Gray, M., Webb, S. (2008). *Social Work Theories and Methods*. Londen: Sage.
- Groundup. (11 maart 2015). *Philippi students speak out about police showdown*. Geraadpleegd op 7 mei 2015, http://groundup.org.za/article/philippi-students-speak-out-about-police-showdown_2753.
- Grymonprez, H. (2012). *Structureel sociaal werk en straathoekwerk: Klinkt het niet dan botst het?*. Geraadpleegd op 20 mei 2015, http://www.academia.edu/1934892/Structureel_sociaal_werk_en_straathoekwerk.
- Hattingh, S. (mei 2015). The Scandals Around President Zuma: Are They Symptoms Of Larger Problems?. *Workers World News*, (92), pp. 1-2.
- Hermans, K. (2014). De signaalfunctie en structureel sociaal werk. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, jaargang 23 (issue 3), Utrecht. Geraadpleegd op 21 mei 2015, <http://www.journalsi.org/index.php/si/article/viewFile/415/345>.
- Hermans, L. (2006). *De invloed van de tendens van vermarkting op de job van sociaal werker: Een onderzoek in de thuiszorgsector*. Geraadpleegd op 3 mei 2015, http://www.ethesis.net/sociaal_werker/sociaal_werker_inhoud.htm.
- IFSW. (2014). *Global Definition of Social Work*. Geraadpleegd op 26 april 2015, <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>.

- ILRIG. (2009). *Internationalism Then And Now: ILRIG's 25 Years of Workers' Education*. Cape Town: ILRIG.
- ILRIG. (2014). *About us*. Geraadpleegd op 20 februari 2015, <http://www.ilrig.org/2014/index.php/about-us>.
- ILRIG. (oktober 2014). Philippi High Campaign For A School Building. *Workers World News*, (89), p. 9.
- Kennisplein. (z.d.). *Straathoekwerk*. Geraadpleegd op 20 mei 2015, <http://www.kennisplein.be/Pages/Straathoekwerk.aspx>.
- Klees, S. J. (18 juli 2014). *Neoliberal policies destroy human potential and devastate education*. Geraadpleegd op 3 mei 2015, <http://mg.co.za/article/2014-07-18-neoliberal-policies-destroy-human-potential-and-devastate-education>.
- Kritische pedagogiek en de 'Pedagogie van de onderdrukten'*. (10 mei 2009). Geraadpleegd op 14 mei 2015, <http://www.bloggen.be/lotloosheid/archief.php?ID=311824>.
- Lans, J. Van der. (5 april 2014). *1970 Paulo Freire: Exemplarisch leren – 'onderwijs in de taal van het volk'*. Geraadpleegd op 12 mei 2015, <http://www.canonsociaalwerk.eu/int/details.php?cps=21>.
- Leskošek, V. (2009). *Theories and Methods of Social Work: Exploring different perspectives*. Ljubljana: Faculty of Social Work, University of Ljubljana.
- Lievens, P. (2014). *Wereldbrede uitdagingen*. Antwerpen: Karel de Grote-Hogeschool.
- Meyer, S. de. (2009). *Critical Social Work: van theorie naar praktijk?: Is het kritische denken in sociaal werk doodgebloed?* [eindwerk]. Gent: Universiteit Gent.
- Morney, R. de. (3 mei, 2012). *Community House: a site of activism*. Geraadpleegd op 21 april 2015, <http://www.lrs.org.za/docs/20120503%20ComHouse%20Heritage%20Press%20Releasepdf>.
- Nyala APC. (z.d.). Geraadpleegd op 11 mei 2015, <http://armouredvehicles.co.za/nyalaAPC.htm>.
- Oxford Dictionaries. (z.d.). *current affairs*. Geraadpleegd op 24 april 2015, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/current-affairs>.

- Oxford Dictionaries. (z.d.). *township*. Geraadpleegd op 23 mei 2015, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/township>.
- Payne, M. (2005). *Modern Social Work Theory*. Chicago: Lyceum Books.
- Payne, M. (2009). *The three pillars of social work*. Geraadpleegd op 26 april 2015, <http://www.scribd.com/doc/13917710/The-three-pillars-of-social-work#scribd>.
- Peleman, B. (2011). *Sociaal werk en managerialisme: Een onderzoek in de praktijk van het CAW-onthaal*. Geraadpleegd op 3 mei 2015, http://www.canonsociaalwerk.eu/1997_CAW/CAWmanagerialism.pdf.
- Recht-Op. (z.d.). *Visie*. Geraadpleegd op 21 mei 2015, http://www.rechttop.be/index.php?option=com_content&view=article&id=6&Itemid=10.
- Rhodes Must Fall. (2015). *Rhodes Must Fall*. Geraadpleegd op 9 mei 2015, <http://rhodesmustfall.co.za/>.
- Schafer, D. (2015). *Comment on protest outside WCED head office* [Persbericht]. Cape Town: Western Cape Education Department.
- Socius. (september 2010). *De functie(s) van sociaal-cultureel werk: Resultaten van een visieontwikkelingstraject met, door en voor het sociaal-cultureel volwassenwerk in Vlaanderen*. Brussel: Socius vzw.
- South African History Online. (z.d.). *South Africa's Key economic policies changes since 1994-2013*. Geraadpleegd op 2 mei 2015, <http://www.sahistory.org.za/article/south-africa%E2%80%99s-key-economic-policies-changes-1994-2013>.
- Spaull, N. (12 januari 2014). *Education in SA: Still separate and unequal*. Geraadpleegd op 2 mei 2015, <http://nicspaull.com/2014/01/12/education-in-sa-still-separate-and-unequal-extended-version-of-citypress-article/>.
- Stevens, J. (2011). *Ouder worden, leven en leren*. Antwerpen: Garant Uitgevers.
- Steyaert, J. (mei 2013). *1975 Radical social work: Refocusing social work, seeing more than the individual*. Geraadpleegd op 10 mei 2015, <http://www.historyofsocialwork.org/eng/details.php?cps=24>.

The United Front. (2015). *A Just And Corruption-Free South Africa is Possible: The True State Of The Nation Address*. [Publicatie]. Cape Town: The United Front.

Urban Dictionary. (8 oktober 2007). *Rock up*. Geraadpleegd op 15 mei 2015, <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=rock+up>.

Van Leuven, C. (2013). *Empowerment – een onvertaald woord in het Nederlands*. Geraadpleegd op 26 april 2015, <https://vanleuven.wordpress.com/2013/03/25/empowerment-een-onvertaald-woord-in-het-nederlands/>.

Vriendt, J. de. (2011). *Paulo Freire – pedagogie der onderdrukten*. Geraadpleegd op 12 mei 2015, <http://www.socius.be/Paulo+Freire+-+pedagogie+der+onderdrukten>.

Vzw Motief. (z.d.). *Paulo Freire*. Geraadpleegd op 12 mei 2015, <http://www.motief.org/index.php/over-motief/visie-en-missie/onze-inspiratie-en-identiteit/36-over-motief/missie-en-visie/168-paulo-freire>.

Wikipedia. (11 september 2014). *Matriculation in South Africa*. Geraadpleegd op 8 mei 2015, <http://en.wikipedia.org/wiki/Matriculation>.